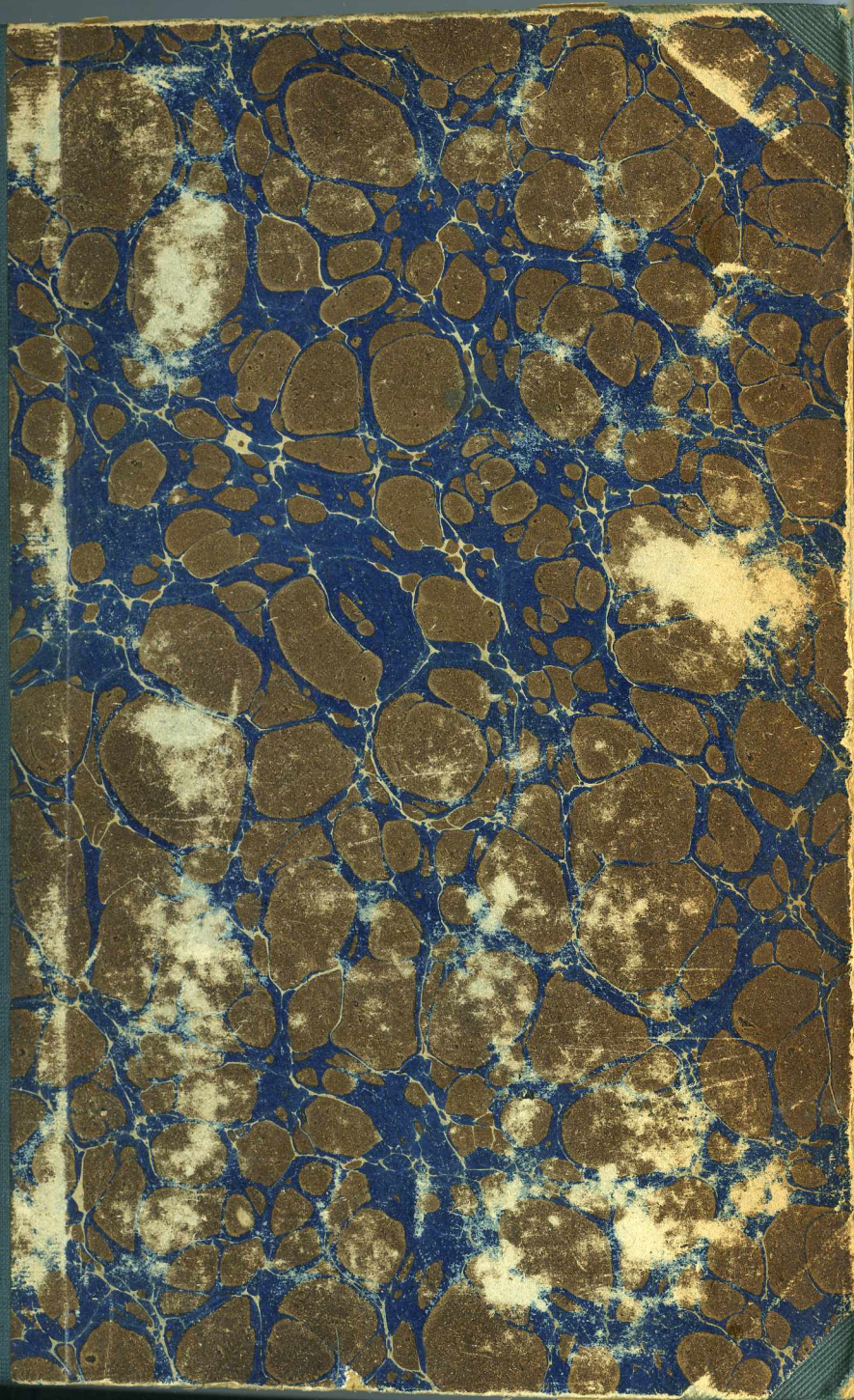

Politikai
répiratok.

109.

108
883

MULT ÉS JELEN.

ÖSSZEHASONLITJA
SZEGEDI A. KILIT.

Tiszta jövedelme a szt. Ferencrendi szegény templom felsegélésére.

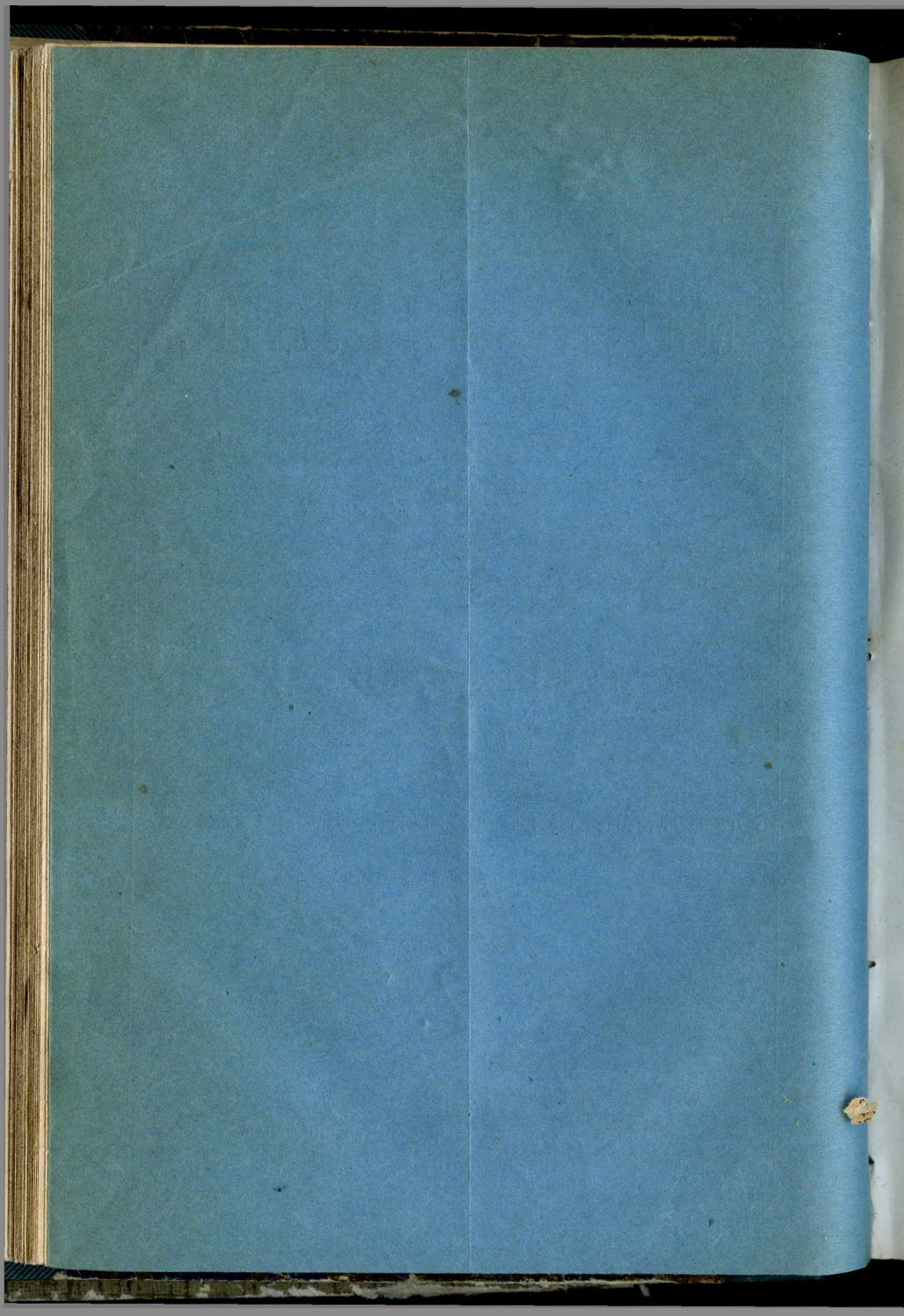
Ára 25 kr.

2.

LEGER.

NYOMATOTT AZ ÉRSEKI LYCEUM KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1870.

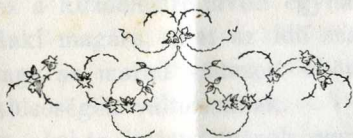
MULT ÉS JELEN.

ÖSSZEHASONLITJA

SZEGEDI A. KILIT.

Tiszta jövedelme a szt. Ferencrendi szegény templom felsegélésére.

EGER,
NYOMATOTT AZ ÉRSEKI LYCEUMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1870.

MULT és JELLEN.

Dr. BALLAGI GÉZA

NYOMTATVA AZ ÉRSÉGI LAPOK ÉS KÖZTYŰ SAJÁTSÁGÁNAK

Nehéz, küzdteljes átalakulási korszakot élünk, ősi intézményeink, ezen népünk, s hazánk sajátságaiból, jelleméből századokon át fejlődött bástyája a tekintélynek s hatalomnak lerontattak, helyettük újabb, korszerűnek látszó építmény rakatik, új viszonyok keletkeznek, s ezekkel új igények születlenek a társadalom ügyeiben. A szabadság pallosa erősen villog mindenfelé, s nehéz sebeket vág az ellenvéleményt kockáztatni bátorkodó szabadságon. Korunk a műveltség dagályában uszik. A középkorban népvándorlás, fegyveresörömpölés zaklatta; most helyben maradvá újant szervezkedés, az eszmék forradalma nyüzsög, s tartja mozgalomban a hazai alkotmányos viszonyok lényeges átváltoztatásán a felvillanyozott kedélyeket.

Az államtest átalakult jogviszonyai között kétségtelenül az egyháznak is nyomot kell tartania, mint a társadalom lényeges kiegészítő tényezőjének. Nem első, s bizonyosan nem is utolsó feladata ez a küzdelemre hívott egyház intézményének. Ruhát vehet valaki magára, mint az idő szakai megkívánják, de az ember maga az marad változott öltönyében is. E részben csupán a külsőségek változhatnak.

De van az egyház intézményének egy szintén polgárilag is jogosult melléklete, a szerzetes rendek, melyek a szervezkedés procesusában figyelmen kívül alig hagyhatók már csak azon erőltetett izgalmak miatt sem, melyeket a krakoi, e célból mesterségesen szított, s rossz akaratosan eltorzított esemény Európaszerte is, de főképp hazánkban felidézett, hol a felforgatásra törekvők hada meghuzta a vészharangot felettünk, és

saját fegyverével élven epe kiömlését a nép legalsó rétegeibe is befuvalta; mely azonban legméltóbb sorsára, feledékenységre fojtotta már a gyalázatos rágalmat; de magok az igaztók még nem káromkodták ki magokat egészen, sőt tetézett rágalom raktárral készítik elő a lőpor aknákat, melyeket majd egyszer a felvilágosultság szikrája fellobbantson, s légből röpitse az egész társadalmi alkotmányt.

A tenger áradatát feltartóztatni nem lehetvén, úgy kellene kormányozni benne élethajónkat, hogy a dagály csillapultával mentve maradjunk, ha lehet; s ha nem lehet, azt jelenti, hogy nem állhattunk meg az élet próbakövén, nem vagyunk életrevalók. Ezen életkérdés eldöntése körül a kakuktól nem várunk fülmile hangokat; de az éneklő madarak sükerrel tanulnak be oly dallamokat, mik az ő zengő szerveikkel öszhangznak . . . Jóakaratu férfiak, kiválóan a haza képviselőivé avatott honatyák készséggel hajolnak az igazság követelményeire, de sokszor nincsenek azon helyzetben, hogy meggyőződhetnének, hol rejlik az igazság? s kivált az elvont tárgyak nem észlelhetők tanulmányozás nélkül; s a szerzetes élet bizonyosan elvont tárgy mindazokra nézve, kik azt csak magos ablakokból, zárt falak mögött szemlélhetik. Közmondás, hogy a jó pap is holtig tanul; hát a törvényhozónak nem kell e tanulmányozni csak valamennyire is azon elvont tárgyat, melyet mindedig helyzeténél fogva nem ismérhetett, talán figyelemre sem méltatott de a mely felett majd most lélekismeretes ítéletet hoznia, sorsa felett döntő szavazatával intézkednie, magasztos küldetéséhez tartozik.

Tájékozási fonal — ugyhiszem — alig nyújtható a szerzetes intézmények érdemében illetékesb oldalról, mint éppen annak saját kebeléből, mit annálfogva tenni ezuttal meg is kísértek.

Minden intézmény jellemzi a maga keletkezésének korszakát, uralkodó szellemét, a nép akkori vezéreinek, sőt ma-

gának a nép egész tömegének összhangzó lelkületét. Ha a magyar országgyűlés a középkorban olyan törvényt hozott „ut haeretici comburantur,“ és a szegedi boszorkány inquisitio rettenetes phasisokban nyilvánult (mik közbevetőleg meg jegyezve koránsem papi intézmények, hanem kizárólag világiak deliberatumai voltak) jele, hogy a nemzet közérzúlete akkor az eretnokség és boszorkányság ellen nagyon élénken érdeklődött. Midőn pedig 1868-ban ugyan a magyar országgyűlés a zsidó emancipatiót egyhangulag kimondotta: ez arra mutat, hogy ez idő szerint ez a korszerű, az uralkodó eszme . . . Hajdan esdve könyörögték ki a fedelmek koronáikat a pápától, s egy Fridrik császár fölül-emelkedett a megszegyenítettés gyanuján a szentegyház küszöbénél sarutlanul, fedetlen fövel vezekleni, mert ez akkor maga a világi elem által hön karolt, és korszerű tünemény volt. Hogy jelenben viszont a pápától törekszik elragadni koronáját a forradalmi elem; s hogy egy tiszteletbeli irnokocska már szégyenl csak süvege billentésével is vallást tenni hitéről: ez meg a jelenkor még meg nem szűrődött állapotának jellege . . . Öt év előtt gyászkoporsóba tektettük a köcsögalapokat nemzeti enthusiasmusunkban: de ma már azok, szilárdságunk hévmérőjeül mind sürűbben látszanak kikelni a sírok éjjeléből. Mit mondanak erre a feltámadás tagadói? mit mást, mint hogy: ez a korszellem.

A szerzetes rendek keletkezésének története is a kor szükségletének, uralkodó szellemének élő bizonyítványa, és pedig lélektani szempontból az emberiség szükségletének öt esztendőnél valamicskével hosszabb periodust tanusító emléke. A kereszténység felviradásakor mély erkölcsi sötétség borongott az elmék világában, minek hangosan szóló bizonyítékát birjuk az üdvözítő tan három százados üldöztetésében, millió és millió vértanuk kinszenvedésében. A jézusi tanítás eloszlatta ezt a sötétséget, a kereszténység vérvetése gazdagon csirázott, gyarapodása megalapítá az erkölcsök szelidülését, a társadalmak művelődni polgárosulni indultak. De a humanus

érzelmekek villany titésként nem állottak elő egyszerre, mert a nagy tömegben még soká, soká, — részben ime maig is — zajongtak a bárdolatlanság féktelen indulatai. Maga a jézusi tan a szelidség elvén alapulván nemcsak az üldözés korszakában, de még azután is a meg nem szűnt fegyver csattogás között, sokan a keresztények közül ezen világi zaj elől magányba vonultak, hogy kitérjenek, meneküljenek a fegyelmet, kiméletet nem ismerő barbárok zaklatásai elől. Az ily félre vonuló egyesek példája vonzóvá lett a még mindig erős pogányság nyomása alatt, miként egy század lefolyása közben már nemcsak egyesek, hanem csoportosan fordultak el a még mindig csillapulni nem akaró világ zsbongásától. Természetesen ahol többen alakulnak társulatba, legott szabályszerű életmód kell hogy beálljon. S miután a kereszténység diadala már békésebb kifejezést kölesönzött is a társadalmak életnyilvánulásának, a már létezett erkölcsi társulatok fenállása ugyszólván sanctionáltatott a nép helyeslése által, s még nagyobb lendületet nyert annyira, hogy azon idők szelleme a kereszténységben az erkölcsi társulatok alakulásának korszakává lett, nők és férfiak vetélkedve léptek ki az anyagiság köréből, hogy az eszményit ölelhessék; fejedelmek letették koronáikat; hercegi grófi sarjadékok kivetköztek a biborból, durva szörbe öltöztek, és megmutatták, miként az erény megtalálja nyugalmát a csendes falak között, és magányban inkább, mint az anyagiság zajában; s megszegyeníték a könnyelműt ki nem hitt az erényben, és az önzöt, ki azt elérni nem tudta.

Megjegyzendő pedig e helyen az is, hogy ezen erkölcsi társulatokat keletkezésök korszakában az egyház se nem alkotta, sem nem rendezte; éppen ugy nem, mint napjainkban a különféle olvasó, ipar, torna, iroi, democrata, honvéd stb. efféle egyleteket az állam nem alakít, nem szervez, hanem csupán helybenhagyási, s felügyeleti jogot gyakorol irányukban. A legszorosabb értelemben ugyanez a viszony állott az

egyház és alakuló erkölcsi testületek között az előkorban. Sőt midőn már csakugyan tulságosan neki zúdult a világ a magány életbe vonulásnak; ezt, mint a társadalmi közös érdekek hátrányára irányult áradatot iparkodott visszatartani, s vetojával vetett véget az egyház a szerzetességi hajlam tulhajtott gyarapodásának. Ez történelmi tény, nyomatékos adat a középkor jelenségei között már magában is; a jelen vilámlámterhes borulatok között pedig annál nagyobb figyelemre méltó, minél inkább nem kellene feledni, miként a műveltséget annyira negélyező korunkban az államhatóság és magány egyletek közti viszony épen nem zsinórozott vivmány, hanem csak másolata az egyház és keletkező szerzetek közti összefüggésnek; valamint a parlamentaris kormány rendszer csak plagium, melynek eredetijét prototyponját, biz uraim! a kolostorok falai közül csempészték ki; különben igazolásokra szolgálhat önöknek, hogy hisz a szerzetesség első csirája világi keblekben fogamzott meg, és sarjadozott szét, s csak azután plántáltatott be az egyház virágos kertjébe: és minden tekintetben folytonosan csont az önök csontjából, s vér az önök véréből; üldözése tehát a testvérgyilkosság előjátéka. —

Hanem az Isten utai átvizsgálhatlanok. Ki tudná megmondani, hogy egy a világot elárasztó tünemény, mely a maga korszakában csupán egyéni hajlamok találkozásainak fejleménye volt, minő sajtáságos tényezők nemzöje lön? A történéznek, ki az idök bizonyítékait elferdíteni, vagy éppen meghazudtolni nem akarja, tudnia kell, hogy a csendes korszak nyugalmit a 12-ik század eltemette magával, s inentül ismét hadviselések, népvándorlások, terjeszkedő hatalmaskodások, nemzeti sérelmek borzasztó visszatörölásai vérbe lángba borították a világot. A száguldozó, és polgárháboruk, a féktelenség, a legnagyobb vadság példáit tüntetik elő . . . „Inter arma silent musae“ közmondás akkor keletkezhetett, midőn századok folytán néptörzsök és nemzetek viaskodva egymásközött véráztatta földre nyilak hegyeivel irták a történel-

met; midőn a mindenfelé dulakodó harcok, s az ezekből származott elvadulása az embereknek, a rombolás szelleme ipart, földművelést, tudományt és művészetet majd végkép elriasztottak a földszinéről! Minő nagy jótétemény volt ekkor az emberiség számára, hogy a megelőző kor, bizonyosan nem ezen számitással, de az isteni gondviselés titkos utain létre hozta ezen igénytelen magányokat, hova a világ élethalál tusái elől a szelidebb erkölcsök, tudomány és műveltség menekültek, ott megvonták magokat ápoltattak és fentartattak boldogabb jövő számára.

E középkorról azt szeretik mondogatni, hogy az a sötétség és butaság időszak volt. Igenis, úgy van, én is azt mondom. De azon nagy és hosszú sötétség nem a papság és szerzetesek, hanem a világi fejekbenborongott; a szerzetesek zárdái addig fénylő mécsek gyanánt csillogtak e komor idők barbár szakain. Közepette az örökös háborgásoknak menedéket nyújtottak az üldözött gyengéknek, összeszedték a vidékek gyámoltalan fiait s leányait, elvonultan a fegyverzörgés zaja elől tanitgatták azokat; könyveket irtak, jegyeztették a kor eseményeit, másolták — nyomda még nem létezvén — a sz. atyák munkáit, classikusokat, történetírókat, stb. Az idők változatos történelmét naplói sorrend szerint összeállítva minden év (annus) külön kötetbe foglaltatott általok, innen származtak az „annales“ elnevezései. Ha tehát a szerzetesek azon előidőben még obscurus emberek voltak, minthogy a tudomány és felvilágosodás előttök oly szűk körre volt szorítva: de a világi elem tömege ugyanazon időközben a legvastagabb szellemi sötétségben hanyatott! Kétségtelenül, ha ezen most annyira gunyolt intézetek nem mentik meg a tudományt és művészeteket a végenyészettől, a csaták viharától zaklatott középkor társadalmi intézményeiről, erkölcsi érzületéről, gondolkozás módjáról fogalommal sem bírnánk; s ezek a mi egyházfaló democratáink most a hinduk és hottentották példájára, honnan a kezesztény világosság küldérei szintén legközelebb kiűzettek, pogány isteneik egélye alatt emberevő műveltségben tűnnének ki; a mi-

re csakugyan a jelen polgárosodás körében is félelmes hajlamot tanusítanak ellenünkben az irodalmi betyarismus lovagjai.

A világi elem középkori érzületéről, emberietlen vadságáról, melyet csupán az egyház szelid, hatályos szelleme mérsékelhetett, bőven tanuskodnak azon menedéki okmányok, melyek hosszú idők folytán az üldözöttek védhelyein — kólostorainkban — halommal őriztetnek. Mik voltak ezen asylumok? a jelen humanismus bajazzói alkalmasint fogalommal sem bírnak felőle! Megmondhatom nekik, ha kemény fejükbe férne valami történelmi adag . . . Tehát ama borús időkben, miknek homálya a pestvárosi börtönökben még most sem igen tisztult fel, a féktelenül hatalmaskodó főurak, nemesek, de még a törvényes hatóságok is nagyon röviden bántak el a bűnösökkel. A bűnvizsgálat nem is nagyon divatozott, hanem a kézrekerített gonosztevőket amugy röviden súlyos halálra, kínzásra, tagesonkításra, vagy irtóztató, büzhödő, a halálnál is keservesebb férgék martalékaul, örökös börtönre ítélték, s ugyanazon rövid uton végre is hajtották! . . . Már, ha nem mindig a bosszuállás, és vad szenvedély sugallta is ezt az eljárást, sőt a törvényes hatalom részéről a jó akaratot sem lehet kétségbe vonnunk azon rögtönzött ítéletekben és végrehajtásokban; de, hogy a bűnvizsgálat hijányában sok ártatlan szenvedett méltatlanul, emberileg igen sokszor megeshetett; és ha még oly bűnös volt is valaki, a kínzásokat, tagesonkításokat stb. sohasem helyeselheti a polgáriusult érzelem. Az egyház, mint maga a szelidség, szánalom és bocsánat intézménye, amint megszilárdult, védelem alá vette a védtelen emberi gyarlóságot, kárhoztatta a kínzást tagesonkítást, holtigvaló sanyargatást. Nem volt hatalma megszüntetni ama kemény bünhődéseket, hanem felhasználta szellemi hatását, közbenjárt erkölcsi befolyásával, hogy azok lehetőleg enyhítenessenek. A keresztény hatalmak el is fogadták az egyháznak ilyenmü védnökségét azon módozatban, hogy amely bűnösök az egyház védszárnyai alá menekülnek, szorosabb bűnvizsgá-

lat alá fognak vétetni, és semmi esetre halállal, kínzással, vagy tagacsonkitással nem fognak bünhödni. Korántsem pedig, hogy minden büntetéstől mentek maradjanak, mert a gonoszszágot az egyház sem kívánja büntetés nélkül hagyatni. Így alakultak az egyházi menhelyek — asyllumok — mint oly helyek, legtöbbnyire kolostorok, illető joggal, miszerint az oda menekült bűnösök biztosítva lettek, hogy erőszakkal onnan ki nem vonathatnak, és hogy bűnvizsgálat folytán is halállal, tagacsonkitással stb. nem fognak büntettetni. Az így megállapított menhelyekhez hatóságilag nem volt szabad 40 lépésnél tovább közeledni, és a menedékfönök csak az illető hatóság tétvénye mellett adá ki a gonosztevőt, uelyben ki kellett világosan tétetni, hogy a bűnös csak törvényes bűnvizsgálat után fenyítettessék, de megtartva az életnek, s tagacsonkitás nélkül . . . No hát uraim! melyik részen volt a sötétség és butaság? — — —

Miután a népek surlódásai, a nemzetek elhelyezkedése véget értek, bizonyos szilaj vonásokat még fenhagytak a neki vadult erkölcsökben: századok harcai izgékonyná, nyugtalanná tették a kedélyeket, élénk képzelődések, a fegyelmetlenség megszokott éldelete újabb korszakot inauguráltak. mely a vallási reformatioban villanyerővel futotta be a társadalom minden idegeit. S ezen újabb korszakban már gyérebber alakultak erkölcsi társulatok, de annál érezhetőbb szükséggel, és jótékony hatálytérrel; mint az Irgalmas rend 1538-ban a betegek és elnyomorodottak ápolására; Jézus társaságiak 1540-ben az eretnekség villámhárítójaul; és a Kegyes rendieké 1550-ben a kisdedek oktatására.

A reformatio kétségtelenül roppant mozgalmat idézett elő Európa socialis hangulatában. Maga is a kolostori intézmény faderekából esucorodván ki, engesztelhetlen üldözőjévé vált nemesak tulajdon bölesőjének, hanem az összes anyaszentegyház köszálon épült alkotmányának is. A megsértett hiuság kiömlött keserőségével, és a ketrecéből kiugrott vad

féktelen szabadság rohamával mindenütt, s különösen hazánkban a mohácsi gyászvereség folytán egykáz fejedelmektől, s rendes lelkipásztoraitól megfosztott, árván maradt hivek sorában kedvező alkalmat nyert az akolba beugorni, s ezt ifju hevének pártszellemével fel is használta terjedelmes foglалások elsajátítására; elégedetlen, nyugtalan lelkek az egyház fegyelme alól az erkölcsi féktelenség kitüzött lobogójához szédültek; aratott az érzékiséget felszabadító elszakaszkodás, mely eleinte csábító ingereivel, s miután megfészkelte magát, szivrendítő kihágásokkal, sőt erőszakoskodásokkal is apát a fiutól, barátot a barától, szívet a szívtől messzire távolított egymástól!

Ily erős zajlása közt az erkölcsi és polgári társadalomnak elárvult hazánkban a megrendült catholicismus ügye a szerzeteseknek, mint a háború iszonyai közt is épen maradt tartalék osztálynak súlyos feladatává lett. Nagy munka nehezült rájuk, az Úr nyáját a betódult farkassereg torkából megmenteni. Nemesak nélkülözéseket, és emberi erőt csaknem fölülmuló fáradalmakat viseltünk el panasz nélkül egész önfeláldozással, de az elhatalmasodott eretnekségtől diocletiani üldözéseket, vérfagyasztó kínzásokat is szenvedtünk a szent ügyért. Nem idézem itt fel — rövidség okáért — ama sötét idők borzalmaait, a történésznek ismernie kellene azokat; de ha elfeledé, vagy éppen másra való neki a történelem, mint hogy tanuljon belőle, kívánatra felüthetjük ama porlepte foliansokat, melyek kísérik botlásaiból a gyarló emlékezetet. Itt csak arra kívánom felhívni a figyelmeket, miként azon erős harcot megharcoltuk, a hitet megtartottuk, és ha kimulásunk ideje küszöbön lenne is már, megnyugtató öntudattal számítunk az igazak elismerésére, és azon jutalomra, melyet megadand nékünk az Úr ama napon, az igaz Biró. Hanem most még más bíróval gyült meg a bajunk, másképp itél az igaztalan pártszellem. Az természetes, hogy a csendzavaró nagyon haragszik a rendőrökre, valamint az is, hogy minden hatás ellenhatást szül. Így van erkölcsileg is; sőt az

erkölcsi hatás igen gyakran idézi elő a legborzasztóbb anyagi ellenhatást. A protestantismus nagy csapás volt az anyaszentegyház egységére nézve, melyből tetemes részt kiszakított. Ezen hatásnak ellene működni, a lélek legdrágább kincsét az emberiség hitét szeplőtelen tisztaságában megőrizni a szerzetesek áldozatkészen törekedtek; sanyarú fáradozásaik jutalma: hazánkban a megmentett katholicismus. De amit a katholicismusnak megmentettek, azt a protestantismus nyeregyéből tartották vissza, s ezért az új hit terjesztői a legéktelenebb rágalom fulánkjait szórták ellenük; ami ismét természetesen a hatás és ellenhatás tovább folytatása volt, s mint olyan, mindegyik fél a maga modora szerint működik még ma is.

Aesop meséiben a farkas és bárány versengő képlete valosulva tünt elő a reformatio tényezői és hitvédelmező szerzetesek küzdelmeiben. Az ujjító tanárok már akkor bigottoknak, butáknak, sötétség terjesztőinek címezték, s több ily epithesisekkel ocsárolták hidvédelmező buzgalmuk miatt az utjokba akadt szerzeteseket. Éppen, mintha csak ezen tükörből reprodukálnák a mai szabadság fariseusai azon epét fecskendő káromlásokat; mikkel az egyházat és kolostorokat moeskolni csak nem pirulnak! Nyomorék plagioriusok, szemtelen másolók, kik 300 év óta besavanyított gyalázati tételeket vájkálnak ki az idők homályából, s hagyigálják ellenünk! Ám, üsse fel, aki megakar győződni Luther munkáit, s megtalálja ott ezen rothadt, most annyiszor ismételt passusát ellenségeinknek: „a romai págasag a rendszeres butítás intézvénye, a szabadság, polgárosodás, s tudomány fejlődésének legkonokabb, sőt halálos ellensége“ L. de capt. Babil. Szóról szóra lecopiázva a „Magyar Ujság“ 1868 évi 53-ik számában. Sőt ezek a majomösök szajkó unokái vadabbak mesteröknél is, mert az legalább megvallotta másutt, hogy; „si potestas papae non esset a Deo, nec a iure divino, tamdiu subsistere non potuisset.“ L. de potest. papae. Az

egyéni alapos meggyőződés bizonyítéka: a következetes összefüggés, Luther irataiban teljesen kifeledett, vagy inkább nem szerepelhető sajátság, hitele rovására. — Jelenben

Ha jó akaratú ellenzékkel volna dolgunk, mely a haza és társadalom szent érdekében rostálná meg, és sürgetné a kor szükségéi szerint átalakítani, vagy megszüntetni, ha, és a mennyiben már fölöslegessé lettek, a régi intézményeket: nyugodtan várhatnók be a méltányos törvényes intézkedést. De miután higgadt jóakarat helyett „a legutálatosabb felekezethez gyűlölködése, az utcák köveit felszakgato, gyilkot köszörülő sectarius vad fanatismusa“ dühöng egyház és kolostorok ellen; sőt, amin bámulni kell, még a törvényhozás tiszteletet követelő csarnokán is átát süvölt a barbárság fulvalma, ott is egyik másik Saturnus természetű honatya (?!) Bendeguz érebuzogányával döngetvén a civilisatio hátát; miután mondom, nemzethez illő higgadság helyett félelmetes hienafogak villognak felénk; ezen utcai vad lármára, kell hogy felriadjunk, s jogosítva érezzük magunkat kitekinteni az ablakon, s megfigyelni azt a lobogó lángal égő világosságot, mely most mindgyárt megemészteni készül bennünket. Tehát mit látunk? mit hallunk?

Pezsgő mozgalom ez, élénken hangzik mindenfelől a kor igényeinek, felvilágosultságának műveltségének, előre haladottságának kürtölése. Gyönyörű, biztató jelenség, szintén fenndobog a szív, örvend az ember, hogy én is ezen kornak, eme nagyra törekvő nemzedéknek sarja volnék. De innen az ablakból keveset láthatok, tegyünk egy sétát, talán nem hűtik le buzgó hazafi érzelmünket vásott utcagyerekek sértő kiabálásai Az első ház sor elhajlásánál két úri nővel találkozom szembe, kik elhaladva mellettem, gömböstüket dobtak utánam; ők tudják miért. No itt van! tessék megbírálni. Azok a szemfényvesztő világosság apostolai minket hirdetnek butaság, babonaság terjesztőinek, és az ő nejeik, leányaik gyakorolják a legszánandóbb nevetséges babonaságot; pedig

ezen uri nőknek bizony nem hitelemzőik verték a fejükbe azt a műveltségi postulatumot, miként ha pappal találkoznak, gömböstitt kell utána dobni, különben baj éri azon uton! Eszme láncolat folytán az is eszembe jutott legitt, hogy hazánk nagy ügyszűrésének legújabb korszakán, az alkotmány visszaszerzésének hajnalán, ezen nagyszerű vívmány első bajnoka — kétségtelenül világi főúr — csak azért nem vevé át a kitűzött hó 1-ső napján az ügyvezetést, mert . . . ezen első nap . . . péntek volt! pedig ezen főúr is nehezen kolostorban tanulta a katechismust.

Akár végtelenig nyújthatnám ezeket az igazi felvilágosodás szégyenére a világi elem minden rétegében úgy szolván megrögzött körjelenségeket, mikből kitűnik, hogy a polgári osztály babonás hajlama borit homályt az egyház legtisztább tanaira is! álljon elő, ki hallott valaha egyházi szószéken, iskolában, vagy magány körökben pap szájából babonát helyeslő előadást? de én ezer, és ezer eseteket számíthatnék elő, amint felmerült alkalommal világi körben, a társalgás pl. a fejős tehének megrontására, sütő kemencében a kenyér keresztül hasadására stb. tereltetett, az illetők pirulva tekintettek rám „hiszen — ugymond — a tisztldő urak csak kinevetnek minket ilyenekért, pedig . . .“ Mennyire küzdünk még napjainkban is az igazi butaság, az általam jelzett babonáság és boszorkányságbani tévhit ellen, onnan leghitelesebben kitűnik, hogy az egyház a legsúlyosabb bűnök egyikének nyilvánítja, és mint olyat a fentartott esetek — casus reservati — közé sorozza a babonaskodást. Bizonyosan ha nem a legtisztább erkölesi cél elérésén függének az egyház szemei működésében, semmit sem zsákmányolhatna ki előnyösebben anyagilag e tévhitnél, s mégis kárhozzatja. Ez e a butítás? és melyik részen van hát a felvilágosodás és tudomány fejlődésének akadályai? — — —

Lépjünk be akármelyik tekintélyes könyvtárba, vagy járja be valaki a földgömb minden zugát, vegye számba a

a világ minden könyvtárának tartalom jegyzékét, s ezután vallja meg ama helyeken, hol a halottak élnek, nem tulnyomóan több papokkal és szerzetesekkel fog e találkozni a tudományok néma iveri alatt, mint laikusokkal? és ha még azokat is magunk mellé számítjuk, kiket a „Hon“ papi vaksággal és gonoszsággal meglátogatott nem papok“ czimmel tisztel meg. alkalmasint Voltair és Rouseaá hívei után kongának a műcsarnokok . . . Mivel kérkedhetik különösen pöfeszkedő magyar irodalmunk és könyvészetünk? tessék Bakonyi ur figyelmeztetése *) nyomán „Pest tudományos intézeteiben kissé körültekinteni s meggyőződni arról, hogy a magyar clerus mégsem oly kérlelhetlen ellensége a tudományoknak, mint önök hiszik A sz. Ferenc rendűek épületében elhelyezett egyetemi könyvtár sok könyvet és megbecsülhetlen kéziratokat tartalmaz, de létét nem a tudós világiaknak, hanem igenis a „népbutito“ szerzeteseknek köszöui. A könyvek ugyanis a nagyszombati jezsuiták collegiumából szállítottak ide, részint a II. József által eltörölt szerzetesek gyűjteménye, mely a rendek visszaállíttatása, után is itt maradt Van az egyetemnek továbbá szép érem gyűjteménye számos görög, latin és magyar ritka példányokkal, melynek birtokába szintén a jezsuita rend eltörültével a pozsonyi és nagyszomti házak után jutott A központi papnövelde könyvtárról csak azt jegyzi meg (Bakonyi ur) hogy a paulinusok, kiket Toldy fönnen magasztal, annál nagyobb emléket nem állíthattak volna magoknak; mert mig a könyvek e jeles rendnek a tudomány körül szerzett érdemeit hirdetik, addig a páratlan könyvvállvány művészetöket beszéli. A magyar tud. akademia könyvtárának alapját nem a rágalmozó firkászok öse, hanem Kresznerics sághi plebános vetette meg értékes könyvtárával és kézírataival; nevelte pedig Szilassy n. váradi kanonok végrendeletileg hagyott gazdag könyvajándokával. Azóta

*) M. Á. 112. sz. Május 17.

a könyvtár egyháziak és világiak áldozat készsége folytán szépen szaporodott, azonban elenchusa, melyből az ember legalább meg tudhatná, mily könyvei vannak az academiának tudtunkkal még most sins! no, de talán ennek készítésére is fog vállalkozni valami kath. pap. — Az academia képtárának színét virágát még most is Lonovits érsek adománya képezi, mert az Eszterházy képtár még nem a mienk: Numismatikája pedig az említett Kresznerits plebános és Vezeler pénzgyűjteményéből alapított. Menjünk a nemz. muzeumba; itt is a jelentékeny könyvtárt az áldott emléktű Szécsényi Ferenc alapító két érsek rokona által szerzett és a családnak hagyományozott könyvekből alapította. Muzeumi képtárunkat mi teszi széppé? azon mester művek, melyeket Pyrker, mint velencei patriarcha Olaszországban drága pénzen szerzett, s később, mint egri érsek a muzeumnak ajándékozott. Ha a Pyrkerféle képeket eltávolítanók, nem igen dicsekedhetnénk nemzeti képtárunkal. A régészetszeti osztályban tagadhatlanul sok kincset bír a nemzet, de nem is említve a nagyszámú főpapi, templomi ékszereket, melyeket a nádor által felhívott püspökök és káptalanok ajándékoztak melyik legértékesebb kincse? minden esetre az, melyet a „Műrégészeti Kalauz“ is fejedelmi ajándéknak nevez; s ez: Kunszt kalocsai érsek ajándéka“.

„Ha már Pesten vagyunk, ne feledkezzünk meg Budáról sem. Itt van az orsz. levéltár, melynek 20—24 közép nagyságu termeiben őriztetnek a legrégibb okmányok, és iratok, mik legnagyobb részét képezik az eltörlött templáriusok, johanniták, dominikánusok, pálosok, clarissák stb. szerzetes rendek jóságait, házait, ezek viszonságait tárgyaló iratok, s ezen rendek birtokában volt egyéb oklevelek . . . Felhozhatók itt még a loci credibiles, hová a nemzet okmányait őrzésül adta; mi által tényleg bevallotta, hogy egyedül a papság volt az, ki az ily okiratokat becsülni, értelmezni és megőrizni tudta. Budán megemlítendők még a ferencrendűek mintegy

10—12 ezer kötetet tartalmazó könyvtára valódi műizlést tanusító famettzetek, pénz- és gipszből öntött arczkép gyűjtemény, képek, szobrok stb. . . Ime nem is említve a sz. mártoni, zirci, jászói stb. nevezetes vidéki könyvtárakat, liceumokat, gymnasiumokat, és egyéb tudom. intézeteket, csak maga Bnda-Pest mennyi adomány- és műkincset bir a magyar cath. egyháztól; ugy hogy méltán kérdezhetjük: mitek van, mit nem a papságtól kaptatok? ha pedig ugy kaptatok, mit dicsekedtek vele, mintha magatok szereztétek volna? s miért nevezitek a tudomány ellenségeinek, a sötét tudatlanság terjesztőinek (Hon) azokat, kiknek minden tudományos apparatust köszönhettek, kik nélkül a tudomány tágas mezején most egy lépést sem tehetnétek? Ha Hevenesy, a magyar historia statora, Kaprinay, Katona, Pray stb. cath. papok nincsenek, a sok rágalmozó firkász alig tanult volna történelmet; azaz hogy így sem tanult, de legalább tanulhatott volna.“

„A világi jog kétségkívül a világiak szakmája; de még csak tájékozni is nehezen tudnák magokat a magyar jogban, ha a papság nincs, ha Telegdy és Mossócy püspökök, s később Szentiványi és Szegedy jezsuiták a poros archivumokban szétzört törvényeket össze nem szedik, és a kész Corpus Jurist kezökbe nem adják. De még a kész Corpus Jurissal is mit csinálna, hogyan idézne belőle Ghyczy Kálmán, ha ismét egy kath. pap, Bencsik, bazini plebános nem készíti el hozzá a Repertoriumot? könnyű a terített asztalnál lakmározni, de hállatlanság gúnyolni a jötevőket, kik a lakomát önzetlen áldozat készséggel szerezték! könnyű a kész uton kényelmesen haladni, de vandalizmus azokat butázni, kik az utat izzasztó munkával megtörték! . . Valóban nagy szellemi gyöngeségre mutat a tudományforrást, melyet az egyház megnyitott, kissé megizlelni, s már is meg részegedni tőle! . .“ Miből áll vajjon magyar irodalmunk jelenben tömjénezett productuma? holmi limlom, utánzott, elferdített, kifícámitott szindarabok, vizes költemények, erkölcsrontó regények, „Jezsuita Naptár“ „Barátfülek“

„Papi titkok“ „Pápák bűnei“, stb. melyekről saját magatok elismeritek, hogy tisztességes nő undor nélkül nem veheti kezébe! sőt maga a fércelő programjában megvallja, hogy „nőknek és gyenge idegzettűeknek nem való“! Gyönyörű ajánlat! a műveltségnek, felvilágosultságnak önfogalmazta, és sajátkezűleg irt szegénységi bizonyítványa! És a komoly tudományok: a természettan, történelem, jog, philosophia, felsőbb mathesis, régiségtan, csillagászat, fűvészet, hadtudomány, philologia stb. tágas mezeje még Amerika pusztá sivatagaihoz hasonlít hazánkban, ezen nagy felvilágosultság híresztelt honában!

Tekintsük az ipart és a művészetet. Az ős romok, századokon keresztül gyűjtött remek művek, az emlékek és építmények maradványai, melyek mintegy szemünk elé állítják a világtörténelmet, miket a magyar indolentia (fáj ezt magyar létemre mondani) középkori vandalismussal szeret pusztítani, ami ellen a műemlékek megőrzése végett kormányrendeletet kellett a minap kibocsájtani, többnyire az egyház emlékei, s oly építészetre mutatnak, minőhöz a mi falrakóink fogulommal sem látszanak birni. Az itt ott elhagyatott pusztá templomokat századok villámai nem birták szétrombolni, de a mostani „művelt“ kezek ellen már tiltakozni kellett; új építményeink pedig Bécsben is, Pesten is csakugy himbálóznak és roskadnak össze, ha nem sietnek a tetőzettel megpántolni! Százezrekbe került Lipottemplom, az ecsedi várra föltakolt egyház, a bécsi állványokon agyonrúgott palota, meg egy multévekben az alföldön már egészen fölépült csecsés kétemeletes ház, melyből csak a lépesőzetet felejtették ki mind a tervező, mind a bírálók, mind végre az építész, hogy azután a legszebb szobákat kellett e célra elrontani! Ez, mind, mind a mi előhaladott műveltségünk, az ó kör kézmű iparát tulszárnyalt (?) tökéletesedésünk bizonyítványa, nemde? Találnak-e a kor igényei köztünk egy valamirevaló gépészt, műkovácsot, lakatost stb.? Ha pedig mezei gazdálkodásunkat a haladott kor

követelményeivel szemben megfigyeljük: piruljunk el uraim! a magyar ember csak példázni, dözsölni, gavallérkodni, s beeszmélni tud leghatalmasabban, s nevezzük ezt „felvilágosultság“-nak.

És a művészetek csarnokában mit tapasztalunk? mennyire haladtunk?? mutassa elő a világ a maga műremekeit, mert ami eddig szemlélhető a műveltség, felvilágosodás és tudomány minden ágaiban, az egyház elmöin ápoltatott, az egyház bölcsőjében ringattatott, és neveltetett akkorára, hogy megizmosodva már éppen anyagiilkos akar lenni? A művészetek: éneklés, zene, szobrászat, festészet, rakványzat (mosaik) stb. nem az egyház iveri alatt díszlenek-e maiglan oly kizárólag, hogy a világ jelesei e szakokban még napjainkban is csak kezdő ujoncok. És a műremekek példányaival, különféleségével, szépségeivel, Róma — nem az egykori pogány Róma, hanem a mai keresztény Róma — egész profán világgal képes egymaga megmérközni. De itt hazánkban is elmerem vezetni a józan ítézt kolostorainkba, templomainkba, s megmutathatom néki a festészet, szobrászat műemlékeit, falakon padokon, ajtókon, asztalokon, székeken stb. miket nem világi kezek, hanem azok a „buta“ szerzetesek raktak a művészet oltárára, minöket én világi, legelőkelőbb házaknál is, pedig soknál megfordultam már — alig tapasztaltam. Szeretnök, ha a felvilágosultság apostolai e részben kimutatásokat nyujtanának.

Még a találmányok felfedezői között is tarthatunk egy kis összehasonlító szemlést. Ezek a modern liberalismus romboló, nihilisticus lovagjai nem igen kérkedhetnek a tudomány terén kivivott diadalaikkal; legalább a puskaport nem ök találták fel, miután Schvarcz Bertalan hencés szerzetes már 500 évvel ez előtt ezt az érdemet tőlök elragadta. Sem a gözmozdonyok, vagy távirdák első eszméje nem az ő agyokban fogamzott, miután Baco Roger ferencrendi szerzetesnek 600 évvel ez előtt „De secrecis artis, et naturae operibus,

atque nullitate magiae¹⁾ című munkájában ezekről már oly világos fogalmai voltak, miként azt, legalább elméletileg körünk legujabb találmányának nem is állíthatja valaki. No, meg a selyemgyártást és tenyésztést sem ők hozták be hazánkba; mert azzal meg már ezer évvel is megelőzték őket bizonyos buta szerzetesek, kik azt Indiából áthozták Európába. De még csak a zene kulcsainak sem lehettek szerzői, mert azt meg éppen a „rendszeres butítás intézményé“-nek főnöke, „a tudomány fejlődésének legkonokabb, sőt halálos ellensége“ Nagy Gergely pápa rendezte! Hát talán a napfoltjait fedezték fel ezen nagyon, nagyon világos fejű urak? oh! bizony azt sem, hisz azokat meg éppen valami utálatos jezsuita Scheiner Kristof, azon uraknál valamitskével jobb mathematicus fedezte fel több mint 200 évvel ez előtt. Hanem, mindez csak obscurantismus. De tanintézetekről is levén szó, tehát a tudomány és felvilágosodás biztosítására megkivánt tanári vizsgákat tán ezen urak indítványozták és szervezték először? ah! ezzel is elkéstek, miután a doctoratusi, és licentiarusi szigorlatot pláne 700 évvel ezelőtt III Ince pápa jóváhagyásával bizonyos Gratián, bencés szerzetes hozta be a bononiai felsőbb tanintézetbe! Ugyan mit találtak hát fel önök uraim ebben a nagy világosságban, melytől fejük annyira gőzölög? Ott van, önök műve az egész országban szétömlött általános demoralisatio, mely a szegedi kórmánybiztos hivatalos jelentéséből hitelesen constatálható, s melyből megdöbbenve láthatja aki nem vak, az erkölcsi elsatnyulás ama képét, mely e szám és adathalmazból előttüközödik! Ott van országunk kábitó fényességének küllöközepén az önök humanisticus érzelmének tolmácsa, mely miniszteri fölfedezés útján nyilvánul a Pestvárosi börtönök „nagy részben a közép korra emlékeztető testi és lelki sanyargatásnak szivszorító látványa!“ Önök hihetőleg eme saját fészkek mocskait szedték tollhegyre,

¹⁾ De azért ő mégis csak „bétaságot terjesztő obscurus“ szerzetes volt. . ? !

s zuditák azt az egyház fejére az Ubrik historiában! A leg-
ujabb humanistikus érzelem mértékét — hogy már többet ne
mondjak — feltaláljuk saját 48-iki szabadság harcunk utó
nyomaiban. Mily vérfagyasztó üldözés ment végbe az ötvenes
években, minő életveszélynek voltunk kitéve, mennyi áldozat
esett ártatlanul! ezerek és ezerek adóztak életökkel a leg-
szentebb hazafi érzelmekért! még a lélekzetet is remegve
szívtuk; egy üldözöttnek szállást adni, vagy egy irigy szom-
szédttól hamisan vádoltatni elég ok volt a bitófára jutni! és,
ami még mindennél gyalázatosabban jellemzi magyar liberá-
lisainkat, mennyien voltak közülök titkos feladók, utbaigazi-
tók, sőt szolgálták az irtó törekvés rendszerét! Velünk történ-
tek ezek, tapasztaltuk ime a jelenkor superculturájának szív-
szorító jelenségét! Az egyház követte el mindezeket, vagy a
világ műveltségének rovatába sorozandja a történést?

E körültekintő séta után visszalépek saját fészkembe,
onnan hozván némely adatokat felszínre. Nem lehet célom
terjedelmes védíratot az összes szerzetes rendek elvitázhatlan
érdemeiből összeállítani; nyomott helyzetem azt nem engedné.
Csupán hazánkban, s itt is a legárvább helyzetű Ferencendi
társulat érdekében kívánok pár emlékeztetést kockáztatni an-
nál inkább, mert nekünk még a kath. önkormányzati gyűlés-
ben sinsz képviselőnk; sorsunk tehát egészen az elhagyatott-
ság pusztá sivatagán fonnyadoz, mint árva fűszál a sziklák
hasadékában! Pedig az idők nehezebb napjaiban jutott egy
kis tevékenységi szerep igénytelenségünknek is. Nnm mondom
én ezt fölpanaszlólag, sem kérkedő hangon; de miután élén-
ken hánytorgattatik az a kérdés: érdemlünk-e életet? mint
megtámadott fél, önvédelmi szükségből kell, hogy kimutassuk;
mennyit érünk?

* * *

Midőn I. N.-Lajos királyunk Bolgár, és több határörvi-
déki tartományokat szent István koronája alá hódította, azok

lakossai még a manicheismus sötétében tévedeztek. A fegyverdis-
csőségben szintugy mint a hitbuzgalomban tündöklő király 1366-
ban kérő levelet intézett a szt Ferenciek általános főnökéhez
(minister generalis-) hogy azon tartományokba hitküldéreket ad-
na rendjének tagjaiból, elmondván ezen levélben, miként „már
eddig is 8 szerzetes ott működván, 50 nap alatt több mint
200 ezeret térített meg az igaz hitre. Csak egy ok van
— mondja tovább a levél — mely az a feletti öröm édes-
ségbe a fájdalom keserűségét vegyíti, t. i. hogy az aratás
nyan bő, de a munkások igen kevesen vannak! Ime, a
vidékek már megfihéredtek az aratásra; de nincsenek kik
az aratást kezeljék, és a termékenységet az örök élet csűrűbe
összegyűjtsek. . . Keljenek fel azért a szerzetes férfiak az
Istenfiának követői, szt Ferenc hű fiai, és az aratás munká-
jára férfiasan gyűrekezzenek.“

E szerint sürgető fejedelmi meghívás folytán jöttek be
eleink nemcsak Bolgáriába, de mind maga a kegyes fejede-
lem, mind az ő példáján felbuzdult magyar főurak édesgetése
nyomán hazánkba is, hol meghonosodva a magyar nemzet
véréből gyarapodott, és örökölt meg szerzettünk nemzeti intéz-
ménye, ünnepélyesen bevezetve és becikkelyezve az ország
törvénykönyvébe is, jóval előbb, mint azok, kik most azért
folyamodnak az országgyűléshez, hogy ne engedjen a katho-
likusoknak autonomiát; magok részéről pedig fennen kinyi-
latkoztatják, hogy az ő ügyeikbe sem a hongyülésnek, sem a
koronás királynak nem szabad beleszólni! No, mi sohasem
voltunk oly hatalmasok, csak szerény munkások, szerepében
részt vettünk a társadalom minden mozgalmaiban kezdettől
mindedig. Ott küzdött a nagy Hunyadi mellett egy Capist-
ran is. A mohácsi vést megelőző hadjáratokban részint
irányadó utbaigazításokkal, részint a nép hangulatát a magyar
sereg iránt rokonszenvre ihlő fádalmakkal használtak a ma-
gyar ügynek a határszéleken Bosniában, Bolgáriában, és a
mellék tartományokban.

A gyászemlékü mohácsi vész után pedig a török dúlások idejében kik voltak a nép atyjai: nem egyedül a Ferenc-rendi szerzetesek-e? midőn a győzelmes száguldozó vad népcsorda akadálytalanul ömlött szét a haza földén, s enyészet áradt nyomain, a megrémült nép legnagyobb része a puszták vadonaiba futott szét, egyedül az őket el nem hagyó szerzetesek vigasztalásaiban találva enyhületet, kik együtt szenvedték velök a nemzeti veszély csapásait; tanácsosal, utasításokkal példával vezérelvén remegő hiveiket; midőn a portyázó, szagláló tüldözök elől tavak és nádasok rejtekeibe vezették őket, s mikor annyira közeledett már az tüldöző csapat, hogy rejtekhelyeiket is észrevehették volna, a szükség találékonyyá tette őket, miként a vízbe alámerítve magukat, a szájaikba vett nádszálakon át szívtak éltető levegőt, míg a törökök mellőlük elvonultak, Vajjon a butaság és sötétség apostolai voltunk-e akkor? . . . Miután pedig a török hatalom megszilárdult, s a nép munkás keresményére, szolgálatára és adófizetésére szükség lön, maga édesgette ugyan vissza az elrémített lakosokat; de minthogy ezek nemigen bíztak meg a hitetlen szóban, egyedüli papjaik a szerzetesek által iparkodtak rájuk hatni, mert átlátták, hogy e nép szerzetes atyjai szaván csüng leginkább ezeket ösztönözték hivaik megnyugtatóására, kedvezményekben részesítvén őket, s a visszatérhetésre általános „Salvus Conductus“-t adván, e szerint lettek a szerzetesek mintegy közbenjáró védnökei a népnek a török hatalom és barbárság szelidítésére.

És végre, hogy a hosszas török jármot tervszerüleg és sikeresen kiküszöbölhesse az egyesült osztrák-magyar fegyvererő, az alföldön szerzetünk tevé a legbefolyásosabb szolgálatot. A török uralom már hanyatló szakában 1685-ben Nagy János szegedi gvárdián mind testi mind lelki jeles tulajdonainál fogva nemesak keresztény hivaivól, hanem a külömben bárdolatlan törököktől is kiváló tiszteletben részesült. Felette nagy szüksége is volt azon ismét szorongatott idökbén mind

a népnek, mind az egyház és hazának ily ügyes közvetítőre, miután az ozmán hatalom megrendítve lévén már, újra kegyetlenségekkel boszulta szerencséje hanyatlását. S ily kétes és csiklandós körülményekben a nevezett, mélyen belátó szerzetes úgy megállotta feladatát, hogy a két ellenfél, t. i. a m. királyi udvar, és fényes porta között mintegy közvetítői szerepét tapintatos előrelátással és ügyes kiszámítással fentartotta. És ámbár szívében élni, halni kész volt édes hazánk boldogításaért; de éppen azért az idők akkori szükségletéhez simulva, midőn hazaárulás lett volna rögtön belerohanni az ellenség fegyverébe, úgy kívánt a hon javára egyik udvarnak hű szolgálatot tenni, hogy a másiknak kegyelmét, s bizodal-mát el ne veszítse. S ily kedvező helyzetét hazája érdekében fel is használta, ügyes tapintattal jó előre magoktól a törökök legfőbb basáitól kitanulván azok hadi terveit, hol, s minő mozdulatait; ezeket kéz alatt a már elszánt erélyvel működő keresztény hadsereg fővezéreivel hiven és pontosan közölte; oly szerencsés eredménnyel, miként a királyi hadvezérek kétségteienül elismerték, hogy amaz europai fontosságú hadjárat ohajtott sikere nagyban e szerzetes férfiú felfedezéseinek köszönhető, melyek folytán több magyarországi vár és erőd vidékeivel együtt a török uralom alól felszabadult. . . De vég-re mégis a gyanuba vett szerzetesek szívrázó kínzásokat állot-tak ki a szorongatott ellenség vonaglásai között, mely mint kölykvesztett oroszán tépte szakgatta főképp azokat, kiket hadi terveit meghiusítóinak nem alaptalanul gyanított.

Ugyanazon időszakban leigázott hazánk felsőbb vidékein is sulyos, fáradalmas munkásság volt a mi feladatunk, s teljesítők azt egyház és haza iránti buzgalommal csüggedetlenül. Heves és Borsod megyék közt huzódott a török hatalom fegyvervonala; túl azon, Kassa vidékein az Erdélyből hatalmas erővel becsapott, s dulakodó Bethlen Gábor kurucái lobogtat-ták a polgárháboru emésztő lángjait! A hívő nép rendes pásztoraitól megfosztva árvaságban sinylett; a szerzetesek is

megfogyva, kolostoraik szétrombolva, egyenként, nagy területeken, mint missionáriusok fáradtak az Ur szőlejében. Borsod és Heves megyékben, sőt még a jázságban is egyetlen szerzetes gyalogoltatott helyről helyre, s tartotta fenn a keresztény tanítás és egyházi működés egymagára nehezült tisztét: itt a törököktől, amott a kurucoktól szenvedvén tetemes bántalmazásokat. Dé azon vad népáramlattól származott kinzások nem voltak oly lélekölő jelenségek: sőt, mint pogány ellenségtől eredett kihágások inkább fokozták a szent ügyért barcoló, s magokat feláldozó hitbajnokok lelkületét; mint a mostani szelid(?) polgárosult(?) művelt(?..!) oroszlanok brutális megtámadásai.

Mikor aztán a török uralom félholdja is egészen kifogyott hazánkból, s a polgárháború önemésztő fergetege is lecsillapult; lassanként vissza szállingoztunk mi is az idők mostoha kezei által szétrombolt, s elhagyni kényszerült lakhelyeinkre, melyeket a vigasztalást sok ideig fájdalommal nélkülöző, s a visszatérőket tárt karokkal ölelő nép, önkéntesen összehordott, részint általunk távolabbról is összekéregtetett szívélyes adományaiból, a munkás kezek díjnélküli készséges hozzájárulásával többnyire saját szorgalmunk, s fáradságunkal emeltünk fel a pusztaság rommaradványaiból, miként hosszú idők folytán még nagyobb városokban is a kolostorok ugyszólván egyedül emelkedvén ki a viskók egyszerű nádalkotmányai közül, rendezett építményeivel, gyümölcsös, konyha és virágkereteivel egyedül kecsgettették a nép elmaradozó, hajtós érületét a szellemi, emelkedettebb haladásra. És szolgáltuk e nép ügyét a béke napjaiban hiven, oly őszinte ragaszkodást tapasztalva, mely tanusítá, hogy szükségesebb intézmény azon idők szakán nem létezett, nem létezhetett. Anyagi és szellemi vezéreit, utmutatóit bennünk tisztelte az összes haza népsége; azok kivételével csupán, kik idegen földről hivatlanul beszívárogyva, már akkor is a pártoskodás szellemét törekedtek a nép szívébe csepegtetni, s kiknek egyikét, amint vallási téren

hálóját terjeszgette, ily lakonikus válaszzsal utasított el magát a palóc menyecske: „no ha nem tud kieed misieezni, el is mehet kieed a pakaóba.“

De, hogy munkásságunk, s a társadalom főképp szellemi ügyében hűn teljesített szolgálatunk adatai felhordásával hosszúra ne nyújtsam e tájékozó észrevételeket, csak a legujabb idők viszontagságait megemlíteni elegendőnek hiszem azok előtt, kik az igazságérzet, és méltányosság fogékonyságával birva fognak ügyünkben tanácskozni, azok ellenében kik elvannak előre határozva általában semmi érvnek igazat nem adni.

Hazafiság kötelmét tekintve, mi bizony emelt homlokkal nézhetünk a világ szemébe. Mint ki jelenleg a szó birtokában vagyok, magam tehetek bizonytságot, miként a haza önvédelmi harcának kitörésekor hittanár levén, 9 hallgatóim közül heten siettek minden felszólítás nélkül a szerzetes tanteremből a zivataros haremzőre, kikre öreg provinciálisunk megható jelenetben adta áldását, azzal boesájtván el őket, miként ha Isten megtartja életöket, és kedvök lesz, örömmel fogadja vissza őket. A fegyver becsületmezéjén kettő elesett közülök, egy világi maradt, négyen pedig visszatértek, s három azok közül ma is jeles tagja társulatunknak, kik akarki fiával megmérköznek akár tudomány, akár honfi érzelem, akár pedig társalgási szempontból. Büszke vagyok reájok. Ezeken kívül egész novitiatusunk, valamint a még akkor divott bölesészeti hallgatóink is jobbadán honvédi ruhába öltöztek.

Nem csak növendékeink vettek pedig részt az ifju sziv lánghevével a haza védelmében, hanem korosabb férfiak sem vonták ki abból magokat, úgy, hogy arányitva bizonyosan többen harcoltak a sz. Ferenc rendi szerzetből, mint a világi elemből. Ki nem emlékezik az aradi Minoriták hősies működésére a várostrom alatt? és a carastrofa után melyik világi testületet hurcolták el Haynau poroszlói, mint elhurcolták az aradi Minoritákat tőkéstől? . . Szolnokon pedig az

emlékezetes hideg fürdő után ugyantsak megkardlapozták a ferencrendi kossuthkutyákat, bizonyosan nem a magyar-ügy elárulásaért, s ha jókor elillannia nem sikerül, kétségtelenül felakasztják vala a házfönököt. Egy másik társunk pedig éppen csak kezökből siklott ki; amint t. i. vele találkozáván a vadászok, azt kérdék tőlle: „itthonvan-e Modest?“ a kérdezett áhitatos képpel válaszolta: igenis itthon van, mingyárt előszólitom; s ment a merre rést látott... rejtőzni, mert a Modest... éppen ő volt. — Másik, most már öreg társunkal pedig maig is jól esik kötődni az ifjabb vidorságnak, miként csupán azóta tud németül, mióta Szolnokon a béke angyalai kardlappal verték hátába a német szót!.. Egyházi, magyar érzelmeket tolmácsoló beszédeinkért szintén hányunknak kelle magunkat igazolnunk katonai törvényszékek előtt?! Szerencsére, hogy mostoha sorsunk jótékony árnyalata folytán nem voltak kinyomatva szónoklataink, mert bizony többen függőben maradtunk volna, így csak bebörtönözve, részint a szószejtől eltiltva voltak számos egyéneink. Még most is 13 exhonvédet nevezhetnék én meg közöttünk 171-ből, ezen utóbbi számhoz tudva az újabb nemzedéket is; tessék ezen arányban előmutatni a szabadsághare élő világi bajnokait. Számoljunk!

Azután nemsokára beütött az árulás, elesett a nemzettest, porba tiportattott a legigazságosabb ügy, ezerével hullott az áldozat! kötélnek, bárdnak, löpor és golyónak — a világ legújabb humanismusának hévmérője magasra lépett! mikor a bátrak is megfélemlettek, a kislelkűek pedig oduikba bujnak, sőt — gyalázat — át is szegődtek köszörülni a pallos élet! mikor egy észrevételt kockáztatni főbenjáró vakmerőség volt; mikor a falak is elsápadtak azon kegyetlenségek láttára, mik köztök végbementek: kinek volt akkor bátorsága egy résztvevő hangot emelni a kegyelet számára? kinek jutott eszébe az önkény feldühödött férfiaihoz járulni a legnagyobb nemzeti vértanú kivégzett holttetemét elkérendő, hogy tisztességes

nyughelyet adjon neki saját körében? . . És, ha e vallásos érzellemmel vértezett bátorság nem ébred fel egy igénytelen ferencendi szerzetes bátor kebelében, miként rótták volna le most a nemzet képviselői az első magyar miniszterelnök iránti kegyelet adójokat Batthyányi Lajos tünnepélyes eltakarításával? A mire csakugyan Aldor I. is azt moudá valahol: „tisztelet a sz.-ferencieknek.“ Társai azomban ellenkezőt tanusítanak, kiktől mi meg azt kérdezzük: hol voltak önök, papfaló uraimék, akkor, kipödrött bajuszaikkal?

Megjötték az inséges évek is, a Gondviselés nyomort eresztett a szegényekre, hogy a gazdagok sziveit megpróbálja. Hol csoportosultak leggyakrabban és legtömegesebben az inségek? Voltak igenis, s vannak nemesszívü emberbarátok a világiak soraiban; de bátran s biztosan elmondhatjuk miként nem azon szájaskodó elem képviselőiben. kik a nép veritékéből csempészetből éjjelenként csakugy csapdossák le a pezsgős palackok fejeit, s illuminált fölvilágosultságukban ocsmány kifakadásokkal eltörrendőknek kiáltozák az emberiség jótékony intézeteit. Pedig enyhült-e annyi szegény az inség napjaiban a világi házaknál mint a papok és kolostorok küszöbeinél? s noha magunk is alamizsnából élünk, naponta százanként elégültek meg morzsáinkból azok. kik előtt a gazdag világiak ajtai szívtelenül bezárattak! Vajjon nevezék meg önök, melyik világi testület mondott le csak egyszer is vaesorájáról, hogy annál nagyobb enyhületet nyujtson az éhezőknek, mint lemondott a ferencendi-szolnoki egyesület egész évszazon? Barátfaló uraimék választkérek a humanismus nevében. Számoljunk!

Van egy oldala feladtunknak, mit a felvilágosult világ ugyan csak neki gyürközött lángokban itélni: ez a tanítás feladata. „Azt monnják (a „Hazánk-“ban) 1792-től 1868-ig haladtunk. Lehet. Azóta géppel varnak ruhát, aratnak, vetnek, a gőzmozdonyok kifogtak az időn a távirda a távolságon, és — az aradi, nagybányai, szilágysomlyói, miskolci, gyöngyösi és

jászberényi tudományszomjas tanuló ifjuság mégis szót Ferenc utódainak ajkáról kénytelen az obscurantismus ígét ellesni? nem keserű gúny ez, nem visszaesés? A „M. U.” pedig ugyanezt a themát így váriálja: „Tanügyi állapotaink a legnagyobb mértékben szomorú képet tárnak elénk, a papi nevelés káros következményei egyre megdöbentőbb modorban tünnek elő . . . hazánknak hét nyolcz városában a tudományosság csufjára még mindig a kétszázévvvel hátramaradt minorita éz szót Ferenci szerzet kezeli a gymnasiumokat. . . pedig sokkal szivesebben venné a nemzet, ha mindenható tekintetével egyszer már e szellemi szemétdombokat is észreveoói kegyeskednék a cultusminiszter.” S ily epelázás kifakadásaitak bemagolt szajkói hűséggel naponta ismétlik saját szépirodalmi modorukban ellenszenvi fanatikus lapjaink.

Tehát a minorita és frenczrendi szerzet „a tudományosság csufjára kezeli a gymnasiumokat; de már az eperjesi jogakademia „művelt” polgárai „a tudományosság diszére” titlegelik agyon uton utfélen a zsidókat. Vülamint szintén a műveltség, felvilágosodás és tudományosság tiszteletére járnak a kecskeméti jogakademia tudományszomjas polgárai fokosokkal előadásokra; a műveltség és haladottság bizonyítéka volt előlegesen cédulákkal felszerelt kövekkel zuzni be a jobboldali képviselő minden ablakait! Nemkülönben midőn a magyar miniszterium kinevezésének ünneplésére általános kivilágítás rendeztetett, egy köztiszteletű, de a városban nem lakó polgár üresen állott háza bevont redőnyeit rettentő csatogással a műveltség rovására közáporral egészen szét forgácsolták! És ugyanők a humanismus tiszteletére a kivilágítást követő napokkan kolostorunk egyik exhonvéd tagjának ablakán kint lengett nemzeti zászlócska miatt ezernyi ezer követ dobáltak kertünkbe, hogy az oda belépést mindaddig veszélyessé tették, míg a zászló be nem vonatott! Már hogyan hallgathatnám itt el azt is, hogy a tudományosság diszére minő ocsmány jelenetek gyakoroltatnak ott a kertünkbe merede-

Collegium erkélyéről. A tanárok t. i. csak félóraig töcsérelik a tudományt hallgatóik fejébe, s az óra másik felében kiesődülnek a világozság ifjú polgárai, és ha szemök ott ér egy foglalkozó szerzetest a kertben, léget hasogató hanglejtéssel ordítózák reá a „barrrát, barrrát, t—es barrrát, k...pd a sz...t!“ s több ehhoz hasonló műveltségi synonymákat. Jegyezzük meg hozzá, hogy népes piac közepén áll a helyiség, s a sokaság mindig értesülhet a muzsák tudományszomjas lovagjaitól, mikor lépett be, vagy foglalkozik szerzetes férfit a kertben? így nevelik önök a népet, így terjesztik a polgárosodást.

Még azon nem egészen alaptalanul nekünk tulajdonított elv kidobolásával is sarat iparkodik ránk dobni a „Hazánk,“ miszerint azt tartjuk: „Mundus vult decipi, ergo decipiaatur.“ És ezt részünkre az élelmességi epithetonnal tiszteli meg, csak hogy a logicája elbicsaklott. Hiszen uram! ha nincsen okozatok nélkül, bizonyosan ezen elv sints az üres légből kikapva, ennek is megvan igazi alapja, még pedig olyan, mely nem a szerzet, hanem igenis a világ obscurantismusában gyökerezik, s hogy ezt a „Hazánk előcibálja, köszönettel tartozunk neki, hogy saját indolentiájáról tanuságot tön. A népnevelési működés ugyanis sok fáradságba vesződségbe, idő és egészség pazarlásba kerül; ahoz hajlam, türelem, és kitartó szilárd lelkület kívántatik. Jutalma pedig legtöbbször: fekete hálátlanság! Mikor aztán egy ügybuzgó lelkesült, tanár valami nyegle, elkényeztetett nem épen „tudományszomjas“ tanoncot minden kigondolható ösztönzéssel opportune importune sarkalana szorgalomra, mert ohajtana minél több jelest előmutatni; de végre sürgetései fejében a még nyeglébb szülők által is köszönet helyett rágalommal, bántalmazásokkal illetetik: akkor szoktuk egymást azzal vigasztalni: hagy el barátom! ha te néhány jelest bírsz előmutatni osztályodból, képességed ügybuzgalmad igazolva van; mit tépelődöl azzal, ha a botból nem akar beretva válni, „mundus vult decipi, ergo decipiat.“ Már aztán, ha kény-

szerelvünknel fogva élelmess égi epithetonnal tisztel meg a világ hennünket, köszönjük az elismerést, de abból kifolyólag kérdezzük: vajjon az élelmesség melynek tisztelettel adózik, egy kalap alatt megfér-e az „obscurantismus“-sal, melyet gáncsol? De tovább kérdezzük azt is, melyik részen van az obscurantismus, azon-e, mely valóban inkább vult decipi, s gyermekét a tanfolyamon csakugy a Tiszát meguszó, s aztán magát lerázó eb módjára keresztül surrantani, vagy azon, mely ezen elvvel kényszerül buzgalma sükertelenségének némi enyhületet kölesönözni? a tények logicája következetes és kérlelhetlen.

Hanem tulajdonképen itt is mint sok másutt a kajánság oroszánbörbe öltözik, mely alól nagyon kikandikálnak a saját lólábak. Nem kell papi nevelés, mert ezek sötétséget, butaságot terjesztenek; azaz: „mert a kathologus olvasást nagyon szigoruan veszik“ az agarászat nem válik be nálok a tanórák kitöltését helyettesítő fáradozásul! nem engedik a fokosokat bevinni a tanterembe, uem vezénylik ablakok bezárására a nemzet tudományszomjas sarjadékait, kizárják az intézetből a zsidók gyilkosait, a tanórák teljes tartama alatt kinezák a „művelt“ zajongás után sovárgó fiatal kedélyeket! stb. Hasztalan, „teljes szabadságról addig szó sem lehet, mig a nevelés ügyét ki nem veszi a papság kezéből!“ . . De még egy másik szög vége is elég világosan néz ki a zsákból: minden egy szerzetes ugyanannyi világít foszt meg a kenyérkeresettől!“ Ez a bökkenő! azért „e társadalmi szerbtövist akárhogy, de kikell pusztítani.“ Tehát nem a közügy szent érdeke, nem a valódi műveltség terjesztésének indoka, nem a kor igényeinek sikeresebb kielégítése; hanem, világosan ki-mondva: kenyéririgység! és kik között? azon egy haza fiai között! Vagy azt gondolják az urak, hogy én Bergengociából származtam ide? hát nem vagyok-e én olyan magyar ember, mint akár ki más? én is magyar ősoktól származtam, kik századok óta teherviselő polgárai voltak e hazának, mint so-

kan nem, azon rágalmozók közül, kik a polgárerényt csak a sárdobálásban gyakorolják! Vajjon nem illel e hát engem is meg közös hazánkban, melyet én is, apám is, őseim is; más részről pedig törvényesült intézmény falai között szerzetes elődeim is fáradalommal, hivatással, és megnyugtató sikerrel szolgáltunk, egy állomás, melyre munkásság, szorgalom és vonzalom által képesítve is vagyok, s megis mutattam már, hogy mennyit érek? kitérnének hát önök kipusztítani? hazafit? munkás napszámot? és minő joggal? mert társadalmi alapjognál fogva bizonyosan nem; ököljognál fogva, igen is! Valóban, ezen garázdálkodó féktelen támadások erőszakkal Sobrit és Milfait juttatják eszünkbe! . . . Mindjárt szolgállok még egy-pár adattal, hogy a jóakaratu összehasonlítás kissé bővebben tájékozhasssa magát;

Éppen azon időszakban, midőn az agyarkodó cikkek özöne megindult ellenünk az ellenszenvi lapok hasábjain, akárcsak összeesküvés rohamra lett volna elkiáltva a jelszó; a belügyminiszterium egy rendelete köröztetett országszerte, miszerint meghagyatik minden városi és községi hatóságoknak, hogy mindenütt oly jegyzőkönyv alakitassék, melybe a városban vagy községben időnkint előforduló nevezetesebb események feljegyeztessenek, és az utókor számára fentartassanak. Igen szép! s igaz, hogy a rendeletet még a legdühösebb Asztalosimádók is úgy üdvözölték, mint a polgáriasság és haladás legkorszerűbb mozzanatát; s legfeljebb azzal suhintottak egyet a kormány sérthető oldalára, hogy „no lám, mégis tudott hát egy okosat is gondolni a belügyminiszter!“ . . . És hát csakugyan korszerű jelenségnek, a haladás mozzanatának ismeri ezen intézkedést a felvilágosult szellemi óriás! hm, hm! tessék csak betekinteni — legalább kíváncsiságból, mert mégis csak érdekel tudni valamit, s ha úgy nem akartok, — megsértett erkölcsi érzetünk szavát felemelve a becsületézés nevében kényszerítjük önöket — ide ezen széthányatásra ítelt szellemi szemétdombokra,“ ezen „200 évvel hátramaradt obs-

securantismus“ fészkeiben a ferenczrendi kolostorok akármelyikébe, hol megfognak önök saját világos szemeikkel győződhetni, miként itt már több mint 200 év óta rendszeren jegyeztetik a háztörténelme „Historia domus“ cím alatt; melybe minden, nem csupán a kolostorban, de környékében történt, és koronként előforduló érdekesb események feljegyezték; sziveskedjenek önök névtárunkba is bepillantani, s megláthatják minden házfönök címe után a „H. D“ = historicus domus megbizatást, és egyet a középpontban „historicus provinciae“ kötelességgel kijelölve. Tehát 1868-ban egy új aera küzdelmes hajnalán korszerű, és a haladás szükségelt lépését üdvözölték, közhelyesséssel fogadtak önök egy oly intézkedést, mely nálunk 300 év óta már gyakorlatban áll, s mégis ezen most ébredező urak a felvilágosodás apostolainak tartják magokat oly dolgokban is, melyben mi őket 300 évvel megelőztük. Nem tudom, hány községben vétetett foganatba, s teljesítették hiven azon üdvös, korszerű miniszteri rendelet? Hanem azért mégis mi vagyunk a „rendszeres butítás eszközei,“ 200 évvel hátramaradt szellemi „szemetdombok,“ miket a haladás és műveltség nevében szét kellene hányni!??

S hogy állításomat némi positiv adattal is támogassam, ide iktatok egy kivonatot Ugoesa nagyszőlősi domus historiánkból 1761-ről, már csak azért is, mert ez is vet némi világot tanügy körüli érdemeinkre. Az adat magyar fordításban ez: „Ezen évben az említett praesidens szánalomtól indíttatva az elhagyatott iskolát szalmával befedette koldulván reá a zsúpot; új kéményt emeltetett; belül Fr. Beudek József által megtapasztatta, kit segélyeztek a parochialis funduson létezett emberek; kiszolgálván neki az ételt és italt. Nemkülömben tornyoeska emeltetett, s abba csengetyü függesztetett, és az iskolázás elkezdetett fr. Bernard tertiaris által. Ez hasonlóan szánalomból történt, minthogy a szokott fizetést a megye megtagadta a tanítótól. Világosan kifűnik tehát, miként a mlgos családoknak ezen iskolához semmi joga nincs, megerősítvén ezt

mlgos Perényi Zsigmond urnak a praesidenshez adott levele is, amint következik :“

„Nagyontisztelendő P. Praesidens atyám és Confráter uram! Igaz az, hogy az föld az familiáé, az házat fundamentomával én adtam, de felső részét, ugymint szarufáit, padlását, ablakjait, tapasztását, fedését t. P. Joachim atyám uram maga szorgalmatosságából építette oskolának; azért az házhoz az familiának semmi közü nincsen. Szándéka emellett lelkiatyámnak Istenre czélt. Hogy az irigy ördög gátolást találhatott, róla nem tehetek, jó volna, ka valaki által conserváltatnék. Talán lesz még olyan szerencséje ezen nemes vármegyének, hogy nemcsak kálvinista mesterek fognak tanítani, hanem római hiten levők is, azért amint legjobban itélheti t. atyáságod azon háznak megtartását, tessék a szerint róla rendelni s provideálni. F. Ardó, 24 Apr. 1761. köteles szolgálja s Confrátère. Perényi Zsigmond, m. p.“ — Tessék akármelyik, nem papi egyület történeti jegyzeteiből ehez hasonló adatot a népnevelés érdemében fölmutatni!.. vagy nincs? oh! a világosság fiai nem birnak okmányokkal?..! Az ő szellemök a pélpá, és kulacs tartalmából fejlődik ki, és tör, gomolyog fölfelé.

Csak egyetlen morzsát még a haladás, és nemzeti felvilágosodás történelméhez: a „M. U.“ jelölt száma a széthányandó „szellemi szemetdomb“-ról rögtön virágos kertbe lép át, s arról értesít, hogy az „Uj korszak“ első száma elhagyta a sajtót, oly fényes tartalommal, hogy ez már magába véve is képes a tudományos folyóirat életét biztosítani. Az első; Schvarcz Gyulához intézett, legnagyobb hazánkfia Kossuth L. tollából örökbecsű emléksorokat tartalmaz a neveléstügy bajnokai számára...“ — Tehát ezen emléksorok egyebek közt ezen passust is tartalmazzák: „...Én a honvédelem ügyét a közoktatási rendszerbe foglalnám bele. Már az elemi tanodákban bele taníttatnám a gyerkőcéket a honvédelmi kötelesség teljesítésének elemeibe, s bele gyakoroltatnám a katonai

mozdulatokba; miként ezt nem egy helyütt gyakorlatban is láttam, különösen Amerikában Eszembe jutnak itt a böles szavak, miket egykor az aradi martirhősök egyikétől, a szintoly tudományos készültségű katona, s jeles hadvezér, mint szilárd jellemű hazafi Aulich tábornok hadügyminiszter-től hallottam: 'Ha egyszer a békés szervezés ideje elkövetke-zik — mondá — ne gondoljunk katonai növeldekre, külön katonai intézetekre; ne emeljünk válaszfalat polgár és katona között; a honvédelem a legnemesb polgári kötelesség, ne vet-keztessük azt ki a polgáriasság jelleméből; különben a kato-na állam lessz az államban, soldatesca cast, a szabadságnak veszélye, a közvagyonság átka. Neveljük az egész nemze-tet honvéddé, tegyük a honvédelemre képzést nemzeti közok-tatási rendszerünk lényeges kiegészítő részévé a falusi iskoláktól kezdve fel az egyetemig . . . ne különözzük el a ka-tonát a polgártól. . . ."

No, ezen magasztos eszme már csak tekintélytől száрма-zik, korszerű is, meg a haladás kétségtelen igényével foglal-kozik. Ez már talán csak nem a „szemetdomb“-ról került ob-scurantismus, nem a butaság kifejezése, ugyebár?

Tisztelettel hajlunk meg K. L. lángelméje, és a hős vér-tanu A. hazafias programja előtt; azonban engedtessek meg parányiságomnak is hozzá szólani e tárgy érdeméhez. Köz-mondás, hogy a jó órák megegyeznek. Igaz is. Bocsánat uraim! ez a korszerű eszme sem új már 1868-ban, sőt 48-ban sem volt az; hiszen már 1816-ban a ferencrendi szerzet növendékei Egerben magokból „bakatársulat“-ot alakítottak; volt köztök: óbester, kapitány, strázsamester, és káplár, a többi közlegény; s úgy el kommandirozták magokat bent a tágas tanteremben, kint pedig séta közben a mezőn, hol né-hány jogászpajtás is csatlakozott hozzájuk, hogy szinte gör-dült a sor belőlök. Ezen bakatársulattól vált néhány év mul-va ugyan csak az incriminált gyöngyösi gimnásiumba egyi-kök tanárrá, nevét is feljegyezhetem: Radics Ambrusnak hiv-

ták. Ez az obscurus szerzetes azt cselekedte mint tanár, hogy tanítványaiból is „bakatársulatot“ alakított, s kijárt velők a mezőre hadigyakorlatokat tartani; be is tanította őket annyira, hogy már hadosztályokba, sőt ellenségi felekbe is osztályozta őket, s már ütközeteket is rendezett. Mondanunk is felesleges, hogy a fiuk egész lelkesedéssel adták át magokat ezen hadi gyakorlatoknak, a viláért elnem maradt volna egy is közülök, és iskolai teendőiket annál nagyobb iparral teljesítették; mert aki hanyag volt, vagy erkölcsileg rosszul viselte magát: csak a bakatársulattól kelle kiopszitolni, ennél nem lehetett érzékenyebb büntetés, melytől mindegyik óvakodott. És ez a kis katonásdi játék az ifjuság kedélyére, fejlődésére mind szellemileg, mind testgyakorlati szempontból bámulandó üdvös hatást gyakorolt. Csakhogy . . . ez a működés nem fért bele az előirt tanrendszer nem bővithető keretébe.*) Az igazgató akkor nem volt szerzetes, és P. Ambrus tábornoksága sehogyszem volt inyére, s először barátságosan kísérlette meg ötöt arról lebeszélni; azután komolyan és tekintélylyel tiltakozott ellene; midőn pedig az sem használt, fellépett e provinciálisnál, s onnani elmozdittatását követelte. Így oszlott fel a második „bakatársulat.“

Tekintsünk be csak egyszermind a tantermekbe is; jogunk van hozzá, hisz ott vagyunk legvadabban bántalmazva, e történelmi alap a megzilált botránykö. Már van módunk összehasonlítást tenni a mult és jelen között tanítási tekintetben is. A kezdet nagyon hasonlít a ragyaesöhöz, mely rozsdá foltokkal sárgítja el az erkölesi növények zöld leveleit, nemcsak, de gümöleseit is!

A papi és szerzetes tanárok mindentűt, és mindnyájan letettük a tanári vizsgát, kontár csak elvétve találkozott kö-

*) Az iskolai tanrendszer keretét pedig nem a papság, hanem igenis a világi fenhatóság szabta ki, szabályozta, és szigorún visszaparancsolt minden bővítést.

zöttünk. Nem úgy, mint a mostani elvilágiásított tanintézeteken, hol 12—15 között is csak olyan diszpéldányul találkozik 2—3 vizsgált tanár. Aztán a tanrendszer hajszálíg körül volt írva, tankönyvek kijelölve, miktől lábnyomnyira sem volt szabad eltérni. E mellett mindenki szorosán fegyelmezett philosophiát, theologiát és poedagogiát végzett, s a tanári vizsgák lefolyása közben nem igen számíthattunk kiméltre. Ugyan éppen a mi testületünk anyagi elhagyatottságánál fogva gyengébb egyéneket is szükségelt, levén azok számára oly nemű állomások, mikre a tudományos készütségű tagokat nem vala rendén alkalmazni.

Mindentűt, hol szerzetesek kezelik a tanítást, csengetyű szóra legott belépnek a tanterembe, s kitéltve a teljes órát csak a csengetyű hangja szólítja ki őket onnan; meglegedve ha a tanszak eltelte után egy vagy pár órát sétálhatnak kiszellőztetni porlepte tüdőiket. Volt alkalmunk szemtanuja lenni, hogy a világi tanár, ha jelen van is az intézetben, még előbb egy pipa dohányt kifüstöl a közteremben, s csak egy negyedóra után lép be; három negyedkor pedig már kijön, s így a tanórának felét elhanyagolja; s ez így van, mint mondom, rendesen akkor is ha jelen van az intézetben; de hány-szor jelen sincs, főképp reggeli első órákban! mert hisz a világi tanár nem barát, hogy este mindjárt falai közé zárkozzék; eljár tivornyázni, s úgy reggelfelé húzódik haza nehéz fővel; a testnek is pedig csak megkell adni a nyugalmat; lehet-e kívánni, hogy már hét órakor felkeljen, s nyolckor a tanodában ott legyen? hisz ő beteg! Még pedig alig van nap, hogy egyik másik, olykor kettő, vagy több is efféle mámor betegségben ne sinylenék! és akkor?... no, akkor a megjelentek közül valamelyik csak suppleálja, s megesik akárhányszor, miként az ily pótműködés közben három tanterembe is benéz egy óra alatt egy jószívű póttanár!... Művelődünk!

Erkölesei szempontból — válaszul a secularizálni törekvő urak képtelen, arcátlan vádjaira, rá kell itt mutatnom egy elszomorító körülményre bizonyos elvilágiasított tanintézet átalakulásában, mely valószínűleg másutt is kérkedhetik egy kis variációval. Egyik jelentékeny alföldi városban még nem rég mi voltunk gymnasiumi tanárok, s közmegelegedés juttalmazta működésünket. Én is mutathatok elő tanácsvégzésileg kiadott bizonyítványt, s hivatkozhatunk akár egész városi közhangulatra, akár hatósági jegyzőkönyvekre, sőt felsőbb kormányzati elismervényekre is, melyek tanusítják, hogy hiven és közmegelegedésre működtünk. Hanem bizonyos, itt csak fátyol alatt jelezhető ellenhatás, egyesülve azon körülménnyel, hogy 1861-ben bizonyos Asztalos fajta bonbol-dogító kezekbe jutott a nagy harang kötele: kiletünk küszöbölve, s helyettünk avatatlan, ifju, nyegle világiak ültek a tanszékekbe; s csakhamar általános lett a panasz az elhanyagolt, szétzilált tanfegyelem botránnyos kinövési felett! Például: a színházban cancan előadások tartattak ismételve; az ifjuság tanári vezérlet, és igazgatói hozzájárulás folytán tömegesen jelent meg az előadáson; mi másnap, nemcsak városszerte hangoztatott zúgolódással találkozott szülők és erkölcsbarátok részéről, hanem hatóságilag is expresse ros-zaltattott! S mitörtént? az ismételt előadásra nőruhákba bújva vélték kijáztatni a megsértett közfigyelmet, s ily botránnyos kacérkodás leple alatt mégis csakugyan gyönyör-ködtek a cancanban!... Ez aztán korszerű, felvilágosult nevelési modor! mely annyira elszomorítá az erkölcsiség ily hanyatlásán méltán aggódó közlegetetlenséget, miként azon városban a tehetősb szülők gyermekeiket az ily sülyedés örvényétől eltávolítandók, kényszerülve érzék magokat költ-séges ovakodással máshová vinni tanodába, mert saját kebe-lében van ugyan lelkesen istápolott tanintézetök, de abban még tulajdon szemök előtt sem merik gyermekeik neveltetését kockáztatni! ... Haladunk!

Az egyesülési eszme sohasem volt praegnansabb, mint most. A mit egyes erő alig képes csak megkísérteni, közös hozzájárulással felségesen kivihető. Ezt, miután az erkölcsi testületek példája fényesen igazolta, végre valahára eszébe jutott a világnak is elhinni, s egy idő óta foganatba is veszi. Most már minden nagyobb cél elérésére consortiumok alakulnak; gyárak, vasutak, irodalmi, kereskedelmi, építkezési, gazdasági, biztosítási stb. vállalatok elsajátították tőlünk az eredeti eszmét, s kizsákmányolják. Szép, de mégis csodálatos, hogy éppen az előképet akarják némely zavarosban halászni törekvők eltörölni! éppen mint a gyerek, ki széttépi a formát, melyről irni tanult. De azért nemzetgazdasági szempontból a tauintézetek világiak általi kezelése sohasem fog előnyösb lenni a testületi ellátásnál. Mert, bár tegyük fel, hogy a világi tanár szintoly lelkesen és pontosan — mert azt ismételve állithatom; miként különben ugyan soha egyik sem — fog tanítani, amint mi megfeleltünk a reánk bizottaknak; minő haszon lesz abból közigazdasági szempontból? nálunk egyegy szerzetes tanár részére fizetteik 2—300 ft, a világinak legalább 800 kell. A szerzetes soha sem számít nyugdíjra; a világi, ha néhány évig tanít, már díjfelemelést igényel; ha elaggik, nyugdíjt huz, nemcsak ő, de özvegye is. A szerzetes tanárok testületileg élve 300 frtból tűrhetőleg elláttatnak, mert igényeik kevesek, külön családi terhök nincs. A világinak fényűző neje, költséges nevelést igénylő gyermekei, aztán különháztartása, szóval mindig gyarapodó családja van. És pedig már egy tanár szeret nagy szerepet játszani maga is, neje is, és egész családja. S lehet-e 800 frtból családos embernek uri háztartást vinni? e kérdésre csak az felelhet igennel, ki a háztartásnak még első betűjét sem ismeri. — Aztán, ki hiszi azt el komolyan, hogy egy világi tanár, ki divatos világiasága mellett még családi, s házfentartási gondokkal is kör-

nyeztetik, akár annyi ügybuzgalmat*) tanusithasson, akár szakmája körüli tökéletesedésben lábát az asztal alatt úgy tartsa, mint egy szerzetes, kit ezen gondok nem terhelnek? Hanem: „mundus vult diciipi, ergo dicipiatur!”

Tehát morál, ügybuzgóság, gazdászat, és történelmi jog mellettünk szólnak.

* * *

Más kérdés lenne már az, ha ugyan ez a mi szerzetes intézményünk — kiválóan a kolduló szerzetesek, — mint a még fejletlen középkor szüleménye célszerű-e, vagy fenntartható-e a haladás és polgárisodás jelen korszakában továbbra is, akár a közjólét és műveltség, akár saját belső szervezetünk, s létfeltételeink szempontjából? . . E kérdés igazságos és korszerű megoldását elkerülhetlenül egy kis

*) Jellemző kis körülményt hozhatok itt köztudomásra, az ügybuzgóság mérlegéhez az események szinpadáról. Nem rég történt Keeskeméten — a tényezők még valamennyien élnek — hogy a közös városi nőnevelődebe közlülünk járt ingyen hitelemző. Vizsgák alkalmával imakönyv, képek, s egyéb ajándékokat osztogatott saját felekezetű jelesebb tanulók között, mikben a protestans lányok, mint magától érthető, nem részesültek. Azonban egyikük, ki a kath. hittanításnál mindig jelen volt, s féltűnő érdeklődéssel hallgatta azt, szinte könnyezésig elszomorodott a jutalmazottak közül lett kimaradásán. Kérdeztetvén: miért sir? gyermekded fájdalommal felelő: mert képecskét nem kapott! A hitelemző megnyugtanni akarólag figyelmezteté, hogy: hiszen a ti vallástok szerint nem tisztelitek a képeket. . . De én igen nagy tiszteletben tartanám, — lőn a lányka szende felelete; és kapott képet; öröme nagy lett. A reform. lelkész ezt megtudván, következő héten már ő is elment hitelemzésre az iskolába; de az első elemzés végeztével megkérdezé a nevelőnőt, hogy mi fizetése van a kath. hitelemzőnek? az pedig nem mondhatott egyebet mint hogy „semmi,” csak ügybuzgóságból jár. Erre az lett a ref. lelkész válasza: „de ugy én többé nem jövök, mert nekünk nincsenek barátjaink, a kik ingyen tanítsanak.” — Hanem jövő évre aztán külön ref. felekezeti nőnevelőt állítottak.

combinációnak kell megelőzni; de azt alig teheti legjobb akaratával is ezen élet körülményei, szabályai s viszonyaiban járatlan, avatatlan férfi; azért ohajtanám én ezennel, mint ez intézmény tagja, tehát illetékes tolmácsa tulajdon helyezettünknek, Ariadna fonalát elfogulatlanul kezébe adni azoknak, kik az emberi és társadalmi jogok ujjá szervezésére hivatvák.

Pár év előtt egy társadalmi jogkérdés merült fel azon körülményben, hogy Pesten „a serviták annak idejében a futó utcában egy házat vettek. Mivel azonban ilyenmü testületek az amortisationalis törvény értelmében semmi ingatlan vagyont vétel által nem szerezhhetnek, a tanács megkérte a törvényszéket, hogy a ház átíratását tartsa függőben. Együttal a jogi bizottmány is véleményadásra kéretett fel az ügyben. E vélemény hasonlólag úgy nyilatkozott, hogy törvényeink értelmében oly testületek, mint a serviták, vétel után ingatlanokat nem szerezhhetnek; és azért azon ház átíratása nem engedhető meg.“ (Több napilap 1868 júliusi számai) Egyik érdekes bizonyítéka ez is annak, hogy a cultura most hazánkban culminál mint a délibáb; de arra is emlékeztet, hogy ugyanitt socialis törvényeink közé jelentékeny módosításokat szőttek a 48-iki átalakulás eszméi. Pest város tanácsa nem alapos ismeretét tanusítá az amortisationalis törvénynek a felhozott esetre vonatkozva. A jogi bizottmány pedig csak szárazon hivatkozott hazánk törvényeire, mikből akárhányat kitörült már a felvilágosodás szelleme, például azt „ut haeretici conburantur,“ és a magyarra fordított bachrendszer, pl. hogy a szerzetes is csak úgy tartozik a közterhet viselni, mint más akárki. Mig a törvény áll, azt mindaddig meg kell tartani, amig korszerűtlen pótolva nincs; de a közte, és a beállott, megtestesült tények közti ellenmondás igényli, hogy tények és törvé-

nyek mielőbb öszhangzásba hozassanak, különben igaztalan-
ság követetik el a társadalom egyrészen.

A kolduló szerzetek nem az amortisationalis törvények
értelmében, hanem saját belső életszabályaiknál fogva tilt-
vák ingatlan javakat szerezni, vagy birtokolni; de a mely
életszabályok alól is az idők és körülmények már jóformán
elszedték az alapot, miként azokat többé megtartani nem
lehet . . . Itt tehát felvilágosítása szükségeltetik egy kér-
désnek, melylyel az irodalom nem igen foglalkozik, de a
melynek alapos ismerete most annál fogva elkerülhetlen,
mivel a törvényhozás új socialis törvényeket is alkot, s
nehogy igaztalan legyen, alaposan kell hogy ismerje a té-
nyezők viszonyait. — Csak dióhéjba szoritom egyszerű le-
vezetéseimet, önzés, elfogultság nélkül, lehetőleg hiven.

A középkor időszakában kifejlődött kegyeletes buzgó-
ság részint fejedelmi, részint magánosok adományozása, s
végrendelkezés folytán, de azáltal is, hogy gazdag birtoko-
sok erkölcsi társulatokba lépve, vagyonaikat magukkal oda
vitték; tömérdek birtok háramlott az egyházra és szerzetes
rendekre, annyira, hogy a társadalom már sokallani kezdé
az ingatlan javak „holt kezek“-re jutását, s nemzetgazdá-
szati szempontból kívánatossá lett az ilyen tömeges átruhá-
zások meggátlása, mint melyek többé magány személyek
által sem megvásárolhatók, sem örökölhetők nem voltak.
Igy keletkezett az amortisationalis törvény, mely azonban a
birtokképességet korán sem tagadja meg az egyháztól vagy
szerzetes rendektől; hanem csak szabályozta a túlhalmozás
szabadalmát a társadalom érdekében azon országokban, hol
ilyen túlhalmozások történtek. De hazánkban e törvény nem
lön behozva soha, nem lévén itt alapja, s mint idegen tüne-
ményt a tudósok is csak a jogtörténelem tanulmányozása
nyomán ismerték azt. Még mikor e neme a törvénynek
francia, olasz és spanyol országban létre jött, a kolduló,
birtokképtelen szerzetes testületek csak szórványos reme-

teségek alakjában létezők, a nyilvános jogviszonyok kifejezéseiben nem szerepeltek; s miután szabályosan szerveztek, „birtokképtelen”-eknek — incapaces — nyilvánították magokat; miként amiat említém, nem az amortisationalis törvény értelmében, mely, nálunk jelesen nem is létezik; hanem saját belső szabályaik szerint nem szerezhettek, s nem birtokolhatnak fekvő javakat... Tulajdonkép ez most a kérdés tárgya. Lássuk tehát ezt:

Absolut véleményegység nem csak a földön az emberek között, de még menyben az angyalok között sem létezett mindenkor; a világ eszmesurlódások köszörtűjén jutott legszebb vívmányaihoz... Midőn az egyház megszilárdulása után a világi elem időjártával olasz, német, angol, francia stb. országban harcra kelt az egyházzal, ennek élesen lőn szemére hányva, miként csak a földi javak utáni sóvárgás, és az ezekből eredő kényelem csábitja kebelébe, illetőleg a szerzetes rendekbe a sokaságot! Ez a vád hatott élénken, s hatott eredménydúsan. Mint mennydörgő villám a légtisztítására, olyan ébresztő benyomást tőn az egyedül tiszta morált célzó kedélyekre. Onnantól kezdve, annak megmutatására, hogy nem a kényelem, nem a birtokvágy vezérli őket magányba vonulásra, hanem tisztán a szellemi élvezet ohajtása buzog beuők, elkülönített újabb ügyeleekbe léptek, oly szabályokat rendezve magoknak, miknélfogva minden legkisebb birtokot nélkülözve, egyedül a nép önkéntes mindennapi adakozásából kívántak élni, alapul ezen evangeliumi tanácsot tűzvé magoknak: „ha akarsz tökéletes lenni add el mindenedet, és jőjj, kövess, engem” (Mát. XIX, 21.) Ezen saját alapszadályaiknál fogva nemcsak legkisebb birtokot sem fogadtak el, hanem minden világi ügyekbeni részvétől tartózkodtak, lemondtak minden befolyásról, polgári jogaikról; s mégcsak, mint tanúk sem akartak fellépni. Ezen teljes lemondás következtében, mint a világra nézve „holt tagok” és „birtok-

képtelenek“ kívántak tekintetni. S ezen tekintetben mint élő demonstrációk lettek a rágalmazók ellenében az egyház védfalai.

Igenis, de az által, hogy egy magány társulat megalakul, s önalkotta rendszerével félrevonul a közügyektől: még nincs elégtéve a társadalmi közjog mellőzhetlen kívánalmainak. Hogy azon, a világról teljesen lemondott szerzetesek életmódja törvényes és jogos legyen, ahhoz kellett a társadalom helyeslése jóváhagyása, elfogadása, szentesítése. Ily hozzájárulás nélkül bizonyosan nem lett volna jogos, tehát fentartható sem a kolduló szerzetek intézménye. Hogy pedig ezen társadalmi közhelyeslés biztosítá e morál testületek életét, ime a napjainkig lenyúló történelem, s valóságos létezésünk, a törvénykönyvek okmányai tanusítják. A társadalmi köztörvények jóváhagyták, szentesítették ezen önalkotta belszabályokat, tiszteletben tarták a világról lemondott szerzetesek félrevonulását, nem kényszeríték őket résztvenni a közügyekben, fölmentették a közterhek viselésétől, nem kívánták tanútételeiket, helyeselték, sőt elősegítették a közadakozásból meritendő életszükségeik fedezését. S mind e biztosítékok a törvénykönyvek cikkeiben is nyertek kifejezést. Hazánk ösalkotmánya szintén becikkelyezé ezen világról lemondott szerzetesek kiváltságát. A törvény tartalmazza azt, de nem fejti meg; hisz a törvény csak rövid kifejezése az életszabályoknak, nem pedig magyarázója. — Ez a kolduló szerzetek „birtokképtelenségének“ vázlata, átellenben az amortisational törvénynyel.

Hanem itt még nem állapodhatunk meg, mert az idő sem vesztegel soha pillanatra sem. Mint láttuk, a kolduló szerzetesek életkérdése, alapjában, természetes vonásaiban, az idők, és társadalmi viszonyok alakulásaitól lett függővé. Mig a középkori buzgóság heve alább nem hagyott, biztosan megtartbattuk alapszabályainkat, semmit nem birtokolva minden anyagi készlet nélkül, egyedül a kegyelet oltárán

találva fel napról napra élelmi szükségletünket. Hanem jöttek idők, midőn már fogyatkozni kezdtünk, mert a bivek önkéntes adakozása részint meghűlt, részint sanyarú idők nyomása között elzsibbadt; s beállott a kényszerűség alapszabályaink majd e, majd ama cikkétől megválni, s azt az idők viszonyainak feláldozni. Szent alapítónk e részben jós ihlettséggel látott be a korszakok változásaiba, eszélyes gondoskodással iktatván rendelkező cikkei közé: „Secundum loca et tempora, et frigidas regiones, sicut necessitati viderint expedire.“ Bővelkedni ugyan sohasem kívántunk, sőt hivatásunk levén az önmegtágadás, kevéssel is megelégedtünk; de az életfentartási eszközökre akárminő alakban szükségünk van. Éhenhalásra nem tettünk fogadást. Tehát miután adakozás útján többé nem tarthatjuk fen magunkat, némi csekély birtokrészeket is elkelte fogadnunk, merő életfentartási használatul testületileg. Majd nyilvános hivatalokra is, mint: lelkészet, tanítás, felhasznált bennünket maga a társadalom, amiért határozott díjilletmény, nem pedig alamizsna járul. E körülmények által már jelentékeny idő óta kiforgatva lettünk szorosan értelmezett szabályszerű életmódunk eredetiségéből, s ellentétbe jöttünk volna önmagunkkal; mert, míg egy részről pl. tanúskodni „képtelen“eknek vallott bennünket saját fogadalmunk, s az ezt tiszteletben tartó polgári törvény; más részről mint lelkészek vagy tanárok hiteles bizonyítványokat állítottunk ki, melyek pedig minden törvényhatóság előtt soha kétségbe nem vont tanúskodó okmányokul ismertettek el. Oly anomalia, mely csak azon törvényt magyarázati szabályban leli értelmezését, mely szerint: „a törvény betűje öl, de szelleme élte.“

A végső csapást e „holt tagok“ élő részére a 48 iki gyökeres reformok eszméi adták meg, illetőleg életre szólították minket is. Azon eszmék szellemét a Bach-Schmerling korszak, osztrák érdekekben hatalmasan kizsákmányolta,

s a kolduló szerzeteseket is nemcsak megadóztatta még a koldúsbottól is, hanem még az utesinálástól sem voltunk megkímélve. Igaz, hogy következetes jogphilosophiával, mert azt mondotta, hogy az államnak minden legkisebb tagja közmüködésére szüksége van, beszüntetett minden kiváltságot, a közteher viselés, törvény előtti egyenlőség nemcsak kimondva de gyakorolva is lett; gróf, báró, pap, szerzetes, mindegy; ignorált minden kiváltságot, de viszont a polgári eljárásokban sem ismert kivételt. Akkor nagyon föltűnő, mert szokatlan volt ez a szerzeteseket is ugyanazon polgári keretbe állító államvezénylet; következetességét azonban nem tagadhattuk, mert a 48-iki csapózsínór kijelölt nyomán lett foganatosítva; kitetszik onnan, mert a 67-iki kiegyezkedés folytán ugyanezen zsarnokságnak nevezett kormányrendszer hazánkban is legalizálva lett; miként mostani államkezelésünk csakugyan nem egyéb: magyarra fordított bachrendszernél, esupán kevesebb logicával, mert átalakulási katlana, úgy látszik, egészen kiforrti törekszik a középkori institutiók egész lényegét, s új társadalmi kötelékeket sző azok helyébe, még tán köveit sem szándékozáván meghagyni beépítésre a széthányt régi építménynek! Már hiszen

Társadalmi gyökeres átalakulás, valamely intézménynek akár szülemlése, akár elavulása nem lehet pillanat műve, mint akármely új használati tárgy, mely észlelések nyomán nyer létezését, hosszú megpróbáltatás kísérletein áthatolva szilárdul meg, vagy elavul, amint célszerűsége vagy hiányossága érdemli. Alkotmányos átalakulás közben új társadalmi viszonyok létesülnek, miket a törvényhozás új formákba önt a szerint, amint az idők szakán önként megalakult, s már határozott életjelenséggé fejlődött újabb megálapodás igényli. Ez történhet azon szerzetes rendekkel is, melyek akár magok belső létfeltételöknél fogva nem béktül-

betnének ki az új viszonyokkal; akár a társadalmi új fejlemények létezésüket hociúgy is felmondanák.

A nemzeti alkotmány visszaállítása, ezen új aera, mely a 48-iki eszmékhez idomítja át honi törvényeinket, s ugyanazon alapon lett sanctionálva az egyenlőség, lebontott minden válaszfalat ember és ember között, nincs többé adómentes osztály, kivétel nélkül mindenkit — tehát minket is — sáncai közé vont össze a közteher viselés polgári köteleme által. A társadalom megszüntette azon kiváltságunkat, minélfogva a polgári terhek viselésétől felvalánk mentve általa, minthogy a polgári jogokat élvezni nem akartuk. De ezen kiváltság pozitív megszüntetése involválja a jogélvezet életbe lépését is, mert a kötelesség a jogélvezet consecretariuma. Minő ellenmondás létezik tehát magyar törvényeink összeállt romjai között éppen most, midőn pl. adózásról van szó, én is olyan polgára vagyok a hazának mint más; de ha egy háznak részemre átiratása kerül szőnyegre, akkor nem vagyok „birtokképes“ polgár! Pedig a törvényhozás és jog axiomája hogy „lex posterior derogat priori.“ A mely utóbbi törvény elrendelte, s fogamatba is vette a közteher viselést, azzal eltörült minden kiváltságot, visszavont minden kedvezményt. E kötelességet az állam kiterjesztette reánk is, s ezzel a polg. jogok élvezetébe is beiktatott bennünket. Ez az új sociális fejlemény logicája. De az avas obscuritások felvilágosult polgárai nem mindig járnak egy nyomon a logicával. Felette kívánatos, bár ezen társadalmi anomaliát a törvényhozás bölcsesége kiegyenlítené! amire most éppen az új birói szervezet alkotása közben nyílt alkalom kínálkozik. — — —

Végző pont legyen, ami ugyis végsőséget tartalmaz. A polgári feltámadás nekünk valószínűleg a halálharangot huzza meg. Alap nélkül nem állhatván fen semmi építmény, miután különösen a kolduló szerzet intézménye alól részint az idők és körülmények hatása alatt szétmállott, részint el-

lenséges kezek kiszedik az alapot: ezek fenállhatása innen-
tul physicali lehetetlenség lesz. Az ügyefogyott könnyen
számot vet az étellel, nincs mihez ragaszkodjék. A közügyek
hullámszásának processusát ha akarnánk sem állithatnók meg;
mi azonban nem is akarhatunk az áramlat ellen küzdeni,
Ha a nemzet közakarata nem tartja szerzetünk intézményét
továbbra fentartandónak, mi készséggel alárendeljük magun-
kat a törvényes köziéletnek. Azon pillanatban, melyben
nyilvánulni fog e törvényes közakarata, zúgolóadás nélkül
megszűntünk ez alakban szolgálni az emberiségnek. Küldet-
ésünk feladatát mi már ügyis teljesítettük, és befejeztük, s
a világnak, úgy látszik, többé nincs ránk szüksége; elha-
gyatottságunk tanusítja ezt! Nehány kerületi káplán he-
lyünket célszerűbben pótolhatná. Nem kívánunk terhére
válni a társadalomnak, de mint honfiak, mint kiérdemült,
elaggott munkások, kik hiveséggel, buzgalommal, sokszor sa-
nyarú önfeláldozásba került készséggel századokig szolgál-
tuk közanyánkat, számot tartunk közörökségünk fedezetére. Mi
nem ugrottunk be or gyanánt hivatlanul az akol kerítésén;
király és nemzet közakarata nyitott pályatért számunkra,
melyet önzetlenül és becsülettel állottunk meg a haza borus
és inséges napjaiban. E haza földé a mienk is; ám múl-
jon ki a szerzetes, ha nincs többé szükség reá, de a pol-
gárt megölni, nem lenne hazafias cselekvény; nem is ettől
félünk, hanem inkább attól tartunk, nehogy nehéz, hosszú,
fáradalmas szolgálatunk a multban, inséges vonaglással vi-
szonoztassék jelenben!

DE BALLAGI GÉZA.

